

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER
BOX 200 • 405 30 GÖTEBORG

SOMALISKA

EN MINIGRAMMATIK

Morgan Nilsson

Uppdaterad
17 november 2019

*Detta är ett pågående arbete.
Läs kritiskt! Kontakta mig gärna med synpunkter.*

morgan.nilsson@gu.se

Innehållsförteckning

§ 1. Somaliskans utbredning	4	§ 58. Arabiska pluralformer	35
§ 2. Regional variation inom standardspråket	4	§ 59. Räkneform av substantiv	36
§ 6. Skriften	6	§ 60. Substantiv utan pluralform	37
§ 7. Alfabetet	6	§ 67. Substantiv utan singular- form	39
§ 8. Rättskrivning	7	§ 68. Vokativ	40
§ 9. Stor bokstav	7	§ 69. Bildning av substantiv	41
§ 10. Dubbeltecknade bokstäver	8	§ 70. Utförare	41
§ 13. Ljudsystemet	10	§ 71. Yrkesutövare	41
§ 14. Vokaler	10	§ 72. Kvinnobeteckningar	42
§ 17. Diftonger	11	§ 73. Verbalsubstantiv	42
§ 18. Konsonanter	12	§ 74. Talsubstantiv	44
§ 19. Långa konsonanter	14	§ 75. Pronomen	46
§ 20. Betoning eller hög ton	15	§ 77. Personliga pronomen	47
§ 21. Fonotax	16	§ 82. Demonstrativa pronomen	50
§ 22. Begränsad stavelsestruktur	16	§ 83. Possessiva pronomen	51
§ 23. Begränsad förekomst av /m/, /t/, /k/	16	§ 88. Interrogativa pronomen	54
§ 24. Morfonologi	18	§ 90. Adjektiv	56
§ 25. Förändringar av /k/ och /t/	18	§ 94. Adjektivens böjning	57
§ 26. Adjektiven jecel , nool	18	§ 96. Komparativ	58
§ 27. Fjärrassimilation	19	§ 97. Superlativ	58
§ 30. Inskottsvokal	20	§ 98. Verb	59
§ 31. Sammandragningar	21	§ 99. Presens	59
§ 32. Frivilliga samman- dragningar	21	§ 100. Preteritum	60
§ 33. Obligatoriska samman- dragningar	21	§ 101. Ljutförändringar	60
§ 40. Substantiv	24	§ 105. Progressiva verbformer	69
§ 41. Substantivens genus	24	§ 108. Infinitiv	71
§ 45. Obestämd form	27	§ 109. Habitueellt preteritum	72
§ 46. Bestämd form singular	27	§ 110. Futurum	73
§ 49. Obestämd form i plural	29	§ 111. Sammanfattning av tempus och aspekt	74
§ 54. Bestämd form i plural	33	§ 112. Imperativ	75
		§ 113. Konjunktiv	76
		§ 115. Reducerade verbformer	78

§ 116. Oregelbundna prefixverb	80	§ 161. Satser utan verb, men med satspartikel	106
§ 120. Prefixböjda verb i bisatser	83	§ 162. Predikatsfyllnad vid jämförelse	107
§ 121. Bildning av verb	84	§ 163. Prepositioner	107
§ 129. Enkla satser	87	§ 164. Prepositionen ú	108
§ 130. Partikelfrasen	87	§ 165. Prepositionen kú	110
§ 131. Påståenden utan fokus	88	§ 166. Prepositionen ká	111
§ 132. Påståenden med fokus	88	§ 167. Prepositionen lá	112
§ 134. Nekade påståenden	90	§ 168. Platsadverbial utan preposition	113
§ 135. Frågeordsfrågor	90	§ 169. Riktningsspartiklar	113
§ 137. Ja/nej-frågor	92	§ 170. Positionsspartiklar	114
§ 138. Uppmaningar	93	§ 171. Preposition med positionsspartikel	114
§ 139. Sammanfattning av satspartiklarna	93	§ 172. Komplexa "prepositions- fraser"	114
§ 140. Substantivfraser	94	§ 173. Frasen ká mid ah	115
§ 141. Substantiv utan kontext	94	§ 174. Preposition före verbal- substantiv	115
§ 142. Subjektsändelser	94	§ 175. Objektspronomen + preposition	116
§ 143. Substantiv som attribut	96	§ 176. Negationen má	116
§ 144. Räckor av substantiv	97	§ 177. Bisatser	117
§ 145. Attribut med ah	98	§ 178. Att-satser	117
§ 146. Attribut med leh	98	§ 179. Indirekta frågor med in	118
§ 147. Attribut med badán	98	§ 180. Frasen waa in	118
§ 148. Överensstämmelse i bestämmdhet	99	§ 181. Relativa bisatser	118
§ 149. Fraser med antal	99	§ 182. Verbets form i bisatser	119
§ 150. Antal vid substantiv utan plural	99	§ 183. Relativ bisats med ee	120
§ 151. Mått vid ämnesnamn	100	§ 184. Relativ bisats med oo	121
§ 152. Flera attribut	100	§ 185. Relativ bisats i subjektsfras	121
§ 153. Relativ bisats som attribut	101	§ 186. Relativ bisats i rubriker	122
§ 154. Adjektiv efter -kii/-tii	102	§ 187. Temporala bisatser	122
§ 155. Adverbial	103	§ 188. Taxis	122
§ 156. Partikeln -ba	103	§ 189. Final bisatser	123
§ 157. Klockslag och datum	104	§ 190. Sida som bisatsinledare	123
§ 158. Verbfrasen	105		
§ 159. Kongruens med subjektet	105		
§ 160. Verb med två objekt	106		

§ 191. Waxa som bisatsinledare	124	§ 193. Samordning	125
§ 192. Direkt anföring som		§ 194. Samordning med ee	126
objekt	124	§ 195. Samordning med waayo	126

§ 1. Somaliskans utbredning

Somaliskan talas i flera olika stater på Afrikas Horn:

<i>Stat</i>	<i>Antal talare</i>	<i>Officiellt språk</i>	<i>Tidigare kolonialmakt</i>
Djibouti	ca 0,5 milj.	franska, arabiska	Frankrike
Etiopien	ca 6,5 milj.	nationellt: amhariska; regionalt: somaliska	
Kenya	ca 2,5 milj.	engelska, swahili	Storbritannien
Somalia	ca 9-11 milj.	somaliska	Italien
Somaliland ¹	ca 4 milj.	somaliska	Storbritannien

§ 2. Regional variation inom standardspråket

Mellan de olika somalisktalande regionerna finns en del skillnader i ordförråd, grammatik och uttal. Det är frågan om ganska små skillnader i uttalet och grammatiken, och lite större skillnader i ordförrådet. I viss mån skulle man kunna jämföra somaliskans olika former med svenskan i Sverige och Finland, tyskan i Tyskland, Luxemburg, Schweiz och Österrike eller engelskan i en rad olika länder runt om i världen.

§ 3. Variation i uttalet

Den största skillnaden i uttalet rör fonemet /dh/ som uttalas ungefär som standardsvenskans /rd/. Detta fonem används inte i lika stor omfattning i hela det somaliska språkområdet. I den nordliga delen av området (lite förenklat uttryckt Somaliland, Djibouti och den nordliga delen av den somaliska regionen i Etiopien) kan /dh/ förekomma var som helst i ett ord. I resten av språkområdet förekommer /dh/ normalt inte efter en vokal. Efter vokal motsvaras det i stället av /r/. Båda uttalen och stavningarna anses lika korrekta i det somaliska standardspråket.

¹ Somaliland förklarade sig självständigt från Somalia 1991, men inget annat land har ännu erkänt Somaliland. I praktiken fungerar dock Somaliland som en självständig stat med eget parlament, valuta, armé etc.

Efter vokal finns en regional variation mellan /dh/ och /r/, t.ex.

gabádh^N eller **gabár^S** *flicka*

ádhi^N eller **ári^S** *getter och får*

I början av ord används /dh/ i alla regioner, t.ex.

dhálo *flaska*

Efter konsonant används /dh/ i alla regioner, t.ex.

gabdhó *flickor*

§ 4. Variation i grammatiken

En del substantiv som slutar på /o/ i mellersta och södra delen av språkområdet slutar i en del fall på /a/ i den norra delen. Detta gäller bl.a. siffrorna **lábo/lába** *två* och **toddóbo/toddóba** *sju*, men den här variationen kan famför allt iakttas i slutet av kvinnonamn, t.ex.

Sáhra^N / Sáhro^S, Faadúma^N / Faadúmo^S, Caásha^N / Caásho^S

Personliga preferenser i kombination med geografisk hemvist påverkar vilken form som används, men formerna som slutar på /o/ kan av en del uppfattas som mera typiskt somaliska. Båda formerna har dock en helt likvärdig status i standardspråket.

§ 5. Variation i ordförrådet

Tydligast märks skillnaderna mellan olika regioner i ordförrådet, t.ex.

qáre^S eller **xabxab^N** *vattenmelon*

búr^S eller **daqiiq^N** *mjöl*

ukún^S eller **béed^N** *ägg*

När det gäller lånord och internationella ord märks det i mellersta och södra Somalia en viss påverkan från italienskan, medan det i Somaliland och Kenya brukar märkas mera påverkan från engelskan. I Etiopien kan påverkan från amahriskan spela en viss roll, och i Djibouti märks också

påverkan från franskan. I hela språkområdet är påverkan från arabiskan stark.

usbúuc (ar. *'usbuuc*), **wíig^N** (en. *week*), **sítimáan^S** (it. *settimana*) eller **toddobáad** (inhemskt) *vecka*

shukumáan^S (it. *asciugamano*) eller **tuwáal^N** (en. *towel*) *handduk*

§ 6. Skriften

Somaliskan infördes som officiellt språk i Somalia den 1 januari 1973 efter ett regeringsbeslut 21 oktober 1972. Det fastställdes då att somaliskan skulle skrivas med latinsk skrift. Tidigare hade man delvis även använt arabisk skrift och några olika alfabet som utarbetats särskilt för somaliskan. Valet av skrift var främst ekonomiskt betingat eftersom större delen av alla skrivmaskiner och all tryckeriutrustning i landet var avsedd för latinsk skrift för de tidigare kolonialspråken italienska i söder och engelska i norr.

§ 7. Alfabetet

Den traditionella ordningen på bokstäverna i det somaliska alfabetet är B, T, J, X, KH, D, R, S, SH, DH, C, G, F, Q, K, L, M, N, W, H, Y, A, E, I, O, U.

Detta är bokstävernans ordningsföljd i det arabiska alfabetet och det kan nog ses som en symbolisk eftergift till dem som på 1950- och 1960-talet helst hade velat införa arabisk skrift för somaliskan.

Den traditionella ordningsföljden tillämpas dock ytterst sällan i praktiken, när man t.ex. ordnar orden i en ordbok eller namnen i en alfabetisk lista.

Det enda fall där den traditionella ordningsföljden som regel tillämpas är när man numrerar punkterna i en kortare lista med hjälp av bokstäver, t.ex.

1. b) Muqdisho
t) Hargeysa
j) Boosaaso
2. b) Jabbuuti
t) Jigjiga
j) Kismaayo
x) Garoowe

§ 8. Rättskrivning

Somaliskans stavning och bruket av skiljetecken har inte blivit reglerat i detalj av någon institution eller i någon handbok. Däremot finns en del regler i olika skolböcker samt en femtioårig tradition att falla tillbaka på. Stavningen i tryckta verk är trots allt förhållandevis enhetlig, och när den inte är det finns ganska stor samsyn på vad som är "bättre" respektive "sämre" stavning av olika ord.

§ 9. Stor bokstav

Stor bokstav används i somaliskan ungefär på samma sätt som i engelskan, dvs. i egennamn, i namnen på månderna och veckodagarna och i ord för nationalitet och språk. Det är också vanligt att skriva årstiderna och väderstrecken med stor bokstav.

Soomáaliya	<i>Somalia</i>
Soomaáli	<i>somalier</i>
af Soomaáli	<i>somaliska</i>
Sábtí	<i>lördag</i>
Abriil	<i>april</i>
Jiiláal / jiiláal	<i>vinter/sommar (varm torrperiod! dec-feb)</i>
Koonfúr / koonfúr	<i>söder</i>

§ 10. Dubbeltecknade bokstäver

Dubbelteckning av bokstäver används i somaliskan, precis som i t.ex. finskan, för att ange långa ljud. Det är inte alla bokstäver som kan dubbeltecknas, utan endast vokalerna **a, e, i, o, u** och sju av konsonanterna, nämligen de tre klusilerna **b, d, g** och de fyra sonoranterna **l, m, n, r**. Övriga konsonanter dubbeltecknas inte, trots att det ibland förekommer att några av dem uttals med viss längd.

Nedan följer ett par viktiga regler.

§ 11. -gg-/-dd- i bestämd form

Om ett maskulint substantiv slutar på **-g** kommer alla bestämda former att skrivas (och uttalas) med dubbelt (långt, kraftigt) **-gg-** som en följd av att /k/ i ändelserna assimileras med /g/ i stammen.

búug <i>bok</i>	búugga	<i>boken</i>	< *búug-ka
	búuggayga	<i>min bok</i>	< *búug-kayga
	búuggaaga	<i>din bok</i>	< *búug-kaaga

Om ett feminint substantiv slutar på **-d** kommer alla bestämda former att skrivas (och uttalas) med dubbelt (långt, kraftigt) **-dd-** som en följd av att /t/ i ändelserna assimileras med /d/ i stammen.

bisád <i>katt</i>	bisádda	<i>katten</i>	< *bisád-ta
	bisáddayda	<i>min katt</i>	< *bisád-tayda
	bisáddaada	<i>din katt</i>	< *bisád-taada

§ 12. -nn- i första och andra person plural

Verbändelserna i 1 person plural (**-naa, -nay, -no**), de possessiva ändelserna i 1 och 2 person plural (**-eenna, -iinna**) samt de långa personliga

pronomenen i 1 person plural (**annaga, innaga**) liksom det korta subjektspronomenet (**aannu**) innehåller ett långt, dubbeltecknat **-nn-** i alla de tilfällen då detta förekommer mellan två vokaler.

Waa in aynu ilaalinnaa nadaafadda ilaha biyaheenna.

Vi måste slå vakt om hygien i våra vattenkällor.

Cuntada kama maaranno. *Mat klarar vi oss inte utan.*

§ 13. Ljudsystemet

Den somaliska stavningen återspeglar uttalet på ett ovanligt enkelt och tydligt sätt om man jämför med många andra språk.

§ 14. Vokaler

Somaliskan har fem bokstäver för vokalljud: **i, e, a, o, u**. Det vanligst förekommande uttalet av varje vokaltecken är ungefär som i många andra språk där det finns fem vokaler, t.ex. spanskan. Man kan också jämföra med uttalet av de svenska vokalerna i orden *viss, fett, katt, boll, ost*.

§ 15. Lätta och tunga vokaler

En komplikation är dock att varje somaliskt vokaltecken representerar ytterligare ett uttalsvärde, ett något mindre frekvent ljud som uttalas med ett slags större anspänning i strupen. Dessa vokalfonem brukar kallas **TUNGA** vokaler och de förekommer i vissa bestämda ord.

Fyra av de tunga ljuden finns i stort sett i svenskan:

<u>Somalisk bokstav</u>	<u>vanligt uttal</u>	<u>tungt uttal</u>
i	(isländskan har en liknande skillnad mellan <i>i, í</i>)	
e	<i>sett</i>	<i>se</i>
a	<i>hatt</i>	<i>härma</i>
o	<i>boll</i>	<i>höst</i>
u	<i>ost</i>	<i>kust</i>

Det är dock viktigt att understryka att det bara handlar om likhet i hur ljuden låter och uppfattas. Ljuden produceras nämligen på ganska olika sätt. De svenska "tunga" vokalerna bildas helt enkelt med tungan lite längre fram i munnen (tillsammans med lite rundade läppar för vissa vokaler), medan de tunga vokalerna i somaliskan snarare verkar ha sitt huvudsakliga bildningsställe i strupen.

Tyvärr är forskningen kring somaliskans tunga vokaler väldigt begränsad, så några klara principer för när de tunga vokalerna förekommer finns inte. Det anges inte heller i existerande ordböcker vilket vokalljud som uttalas i de olika uppslagsorden. I nuläget är det bästa rådet därför att helt enkelt lyssna uppmärksamt till infödda talare och härma dem.

Det är dock ytterst sällan som endast skillnaden mellan vanligt resp. tungt uttal av en vokal är det enda som skiljer två olika ord från varandra. Uttalet verkar dessutom variera en liten aning mellan olika regioner och personer.

För att vid behov markera de tunga vokalerna i skrift förekommer några olika system. Antingen kan man sätta ett kommatecken, en cedilj eller en "svans" under vokaltecknet, t.ex. *ı, ɛ, a, o, u*, eller så kan man sätta två prickar över bokstaven, dvs. *ï, ë, ä, ö, ü*. Om man vill markera det vanliga uttalet av en vokal så förekommer det ibland att man stryker under bokstaven, dvs. *ā, ē, ī, ō, ū*.

§ 16. Korta och långa vokaler

Samtliga de somaliska vokalerna, både de vanliga och de tunga, förekommer som korta respektive långa. De långa vokalerna dubbeltecknas, precis som i finskan, t.ex.

u <i>till, för, åt,</i>	men	uu <i>han, den, det.</i>
i <i>mig,</i>	men	ii <i>till mig, för mig, åt mig.</i>
ku <i>i, på; dig,</i>	men	kuu <i>till dig, för dig, åt dig.</i>

§ 17. Diftonger

Somaliskan har tre **DIFTONGER**, vars stavning och uttal kan variera en aning: **ey/ay**, **ow/aw**, **oy**. Hurudvida man i standardspråket skall skriva <ey/ow>, vilket kanske oftast närmare motsvarar uttalet, eller <ay/aw> har aldrig blivit reglerat. På 1970-talet var stavning med <ey> och <ow> lite

vanligare än det är idag. I nutid har framför allt <ay> kommit att bli betydligt vanligare än <ey>.

§ 18. Konsonanter

Hälften av de 22 somaliska konsonanterna uttalas på i stort sett samma sätt som i svenskan. Detta gäller **b, d, f, g, h, k, l, m, n, s, t**. De båda ljuden /t/ och /k/ uttalas med en liten efterföljande luftstöt (aspiration), precis som i svenskan.

Somaliskan har tre **DIGRAFER**, dvs. kombinationer av två tecken för att skriva ett ljud: <dh>, <kh> och <sh>.

Ljudet <dh> uttalas i stort sett på samma sätt som svenskans <rd>. Det är väldigt vanligt i början av somaliska ord, vilket är omöjligt i svenskan.

De fyra somaliska konsonanterna <j, sh, w, y> uttalas på i stort sett samma sätt som i engelskans *job, she, we, yes*. Den viktigaste skillnaden är att ljudet /j/ i olika somaliskspråkiga regioner kan uttalas antingen som tonande (eng. *jam*) eller som tonlöst (<ch> i eng. *cheese*). I dagens standardsomaliska verkar det vanligaste ha blivit att uttala ljudet /j/ som nästan tonlöst i norr och lite mera tonande i söder. Lyssna noga till infödda talare!

Enkelt <**b, d, g**> mellan två vokaler uttalas lite "slappare" eller "svagare", ungefär som ljuden [β, ð, γ] som är karakteristiska för t.ex. nygrekiskan eller spanskan, t.ex. *adiós, saber, pagar*.

Hibo[♀], Liibaan[♂], Hodan[♀], Idil[♀], Ladan[♀], Faadumo[♀], Magan[♂], ...

Dubbla <**bb, dd, gg**> uttalas däremot som motsvarande svenska ljud med lite extra energi och varaktighet.

Ljudet /r/ låter ofta lite annorlunda än i svenskan eller andra mera kända europeiska språk. Ofta slår man lite fler slag med tungspetsen och blåser ut mera luft så att det uppstår mera friktion eller "brus". Dessutom blir ljudet ibland tonlöst i slutet av ord. Lyssna på infödda talare och härma dem!

Även dubbla <ll, mm, nn, rr> uttalas med lite extra energi och varaktighet.

Bokstäverna <c, kh, q, x, ' > står för ljud som somaliskan har gemensamma med arabiskan: c = ع, kh = ح, q = ق, x = خ, ' = ء.

Bokstaven <c> uttalas på ungefär samma sätt som ett riktigt tonande /h/. När man uttalar /h/ passerar luften fullständigt fritt genom svalget, men vid uttalet av /c/ trycker man tungan bakåt/neråt så att luftens passage genom svalget blir trång vilket leder till att det uppstår friktion i luftströmmen. Resultatet blir någonting som svenskar oftast uppfattar som ett "gnälligt" /a/-ljud. För somalier råder det dock ingen tvekan om att detta ljud är en konsonat. Några exempel:

Cali[♂], Cumar[♂], Cabdi[♂], Jaamac[♂], Sacdiya[♀], Nimco[♀]

Bokstaven <kh> uttalas ungefär som <ch> i tyskans ach-laut. Några exempel:

Khadra[♀], Sheekh[♂], Khaalid[♂], Kheyre[♂], Khadiijo[♀]

Bokstaven <q> uttalas som ett k- eller g-ljud där man pressar tungan bakåt mot gomspenen (uvulan) i stället för uppåt mot den hårda delen av gommen. Tonande uttal (liknande g) är vanligare mellan vokaler, tonlöst (liknande k) i slutet och i början av ord. Några exempel:

Muqdisho, Qarshi[♀], Ruqiya[♀], Cabdiqani[♂], Qaali[♀]

Ljudet /q/ är lite exotiskt i somaliskan. Därför förekommer det ibland att /q/ ersätts med /kh/ i vissa ord.

Bokstaven <x> uttalas som ett tonlöst /h/, men med den skillnaden att man vid uttallet av /x/ trycker tungan bakåt/neråt så att luftens passage genom svalget blir trång. Det leder till att det uppstår friktion i luftströmmen. Resultatet blir någonting som svenskar ofta uppfattar som ett "flåsig" /h/-ljud. Några exempel:

Farxiyo[♀], **Xasan**[♂], **Maxamed**[♂], **Maxamuud**[♂], **Xamdi**[♀], **Xaddiyo**[♀],
Axmed[♂]

Bokstaven <'> uttalas som en så kallad "glottal stop" eller "stöt", vilket innebär att man stänger till struphuvudet så att det blir ett kort uppehåll i luftströmmen från lungorna. När man sedan öppnar struphuvudet igen bildas ett lätt stötljud. Några exempel:

Israa'iil, **Sa'iir**; **Daa'uud**[♂], **Faa'iso**[♀]

Bokstäverna <p, v, z> används inte i somaliskan eftersom motsvarande fonem saknas.. Ljudet [p] förekommer dock som en tonlös uttalsvariant av /b/ sist i ord eller före en tonlös konsonant, t.ex. **kab** *sko*, **kabta** *skon*. Bokstaven <z> och ljudet [z] hör och ser man ibland i arabiska lånord, t.ex. kvinnonamnet **Zamzam**. Vissa somalier uttalar det med tonande [z], men i vanligt somaliskt uttal bör det snarare bli [samsam].

§ 19. Långa konsonanter

I somaliskan är det inte alla konsonanter som kan uttalas som långa, men å andra sidan kan långa vokaler och konsonanter förekomma i sådana positioner i ordet som inte är möjliga i svenskan, där ju lång vokal och konsonant utesluter varandra och dessutom är deras förekomst begränsad till den betonade stavelsen i ett ord. Dessa båda begränsningar finns inte i somaliskan, utan där kan lång vokal följas av lång konsonant i en obetonad stavelse.

De sju långa konsonanter som i somaliskan kan dubbeltecknas är <bb, dd, gg, mm, nn, rr, ll>. Även en del andra konsonanter uttalas i vissa regioner som långa i vissa ord, men de dubbeltecknas inte i standardspråket.

§ 20. Betoning eller hög ton

Betoningen i somaliskan tar sig inte riktigt samma uttryck som i många andra språk där det helt enkelt handlar om starkare tryck på en viss vokal. I somaliskan uttalas i stället en viss vokal i ordet med en högre tonhöjd.

Betoning, ordmelodi eller ton kan i vissa fall ha till uppgift att skilja annars likalydande ord åt. I svenskan har vi t.ex. *stegen* (av steg) och *stegen* (av stege) eller *ide* (där björnen sover) och *idé* (en plötslig tanke). I somaliskan skiljer man på liknande sätt mellan ett antal annars likalydande ord, t.ex.

ínan *pojke*

áfartan *de här fyra*

héés *sjung!*

bád wéyn *ett stort hav*

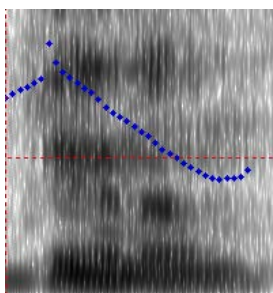
inán *flicka*

afártan *fyrtio*

heés *sång*

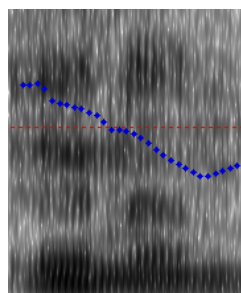
badweýn *ocean*

I spektrogrammen nedan syns tonhöjden i dessa ord i form av kurvor som visar ljudets frekvens. (De mörka fälten visar energin i rösten.)

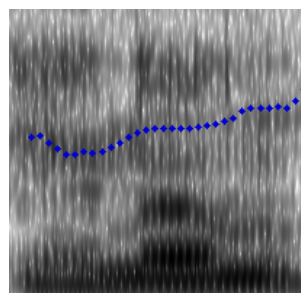
ínan

pojke

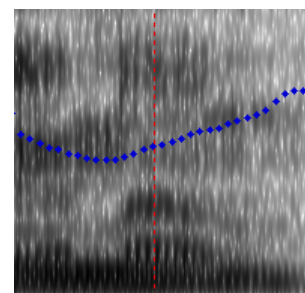
ínan

pojke

inán

flicka

inán

flicka

§ 21. Fonotax

Fonotaxen beskriver de allmänna principer som reglerar hur ljuden kan sättas samman till ord i ett visst språk.

§ 22. Begränsad stavelsestruktur

I svenskan kan man ha ovanligt många konsonanter först och sist i ord, t.ex. de tre konsonanterna **skr-** först i ordet **skruv** eller de fyra konsonanterna **-mskt** sist i ordet **hemskt** (även om de flesta nog bärna förenklar lite och bara uttalar [hemst]).

I somaliskan är stavelsestrukturen mycket mera begränsad. I princip kan man maximalt ha ett konsonantljud + ett vokalljud + ett konsonantljud i en somalisk stavelse. Somaliska ord kan alltså bara börja respektive sluta med en enkel konsonant, och inuti ord mellan vokaler kan det inte förekomma mer än två konsonanter tillsammans.

§ 23. Begränsad förekomst av /m/, /t/, /k/

En annan begränsning i det somaliska ljudsystemet är att stavelser normalt inte slutar med /m/, /k/ eller /t/. I stället används /n/, /g/ och /d/.

Aádan *Adam*, **fílin** *film*, **macállin** *lärare* (från ar. *mucallim*)

tágsi *taxi*,

buskud *kex, kaka* (från eng. *biscuit*)

Detta kan leda till ljudväxlingar mellan olika former, t.ex.

macállin *lärare*, men **macallimád** *kvinnlig lärare*

Undantag förekommer dock i ett litet antal nyare lånord, t.ex. **átam** *atom*, **garáam** *gram*, i vissa äldre, men mycket vanliga lån från arabiskan, t.ex.

muhiim något viktigt, **nidaam** system, plan **Isláam** Islam, **ixtiráam** aktning, vördnad, samt i vissa egennamn, t.ex. **Ibraahim**, **Samsam**.

Ett annat undantag är att /m/, inte /n/, uttalas före /b/, eftersom det går mycket lättare. I dagens somaliska skriver man nästan alltid **-mb-**, men förr skrev man gärna **-nb-**, sannolikt för att man gör så i arabiskan.

T.ex. **cámbe** (**cánbe**) *mango*.

Dock skrivs normalt **-nb-** i en hadfull ord, främst **balanbaáalis** *fjäril* och **baranbáro** *kackerlacka*.

§ 24. Morfonologi

Morfonologin (eller morfo-fonologin) behandlar ljudförändringar som inträffar i samband med böjning och bildning av ord.

§ 25. Förändringar av /k/ och /t/

Morfemen /k/ och /t/ markerar framför allt maskulinum respektive femininum i somaliskan. I verbböjningen markerar /t/ också 2:a person.

Dessa båda konsonanter förändras på olika sätt efter olika ljud.

Efter	övergår /k/ till	övergår /t/ till
/g/	g	
/d/		d
/a/, /u/, /w/	g	d
/i/, /y/	g	d / s ⁱ
/e/, /o/	h	d
/c/, /h/, /x/, /kh/, /q/, /' /	Ø ⁱⁱ	d
/dh/		Ø ⁱⁱ
/l/ ⁱⁱⁱ		sh

ⁱ⁾ /s/ i verb; ⁱⁱ⁾ Ø innebär att /k/ resp. /t/ faller bort; ⁱⁱⁱ⁾ /l/ faller bort;

De här förändringarna inträffar i all synnerhet i den bestämda artikeln samt i de demonstrativa och possessiva ändelserna, men de inträffar även i vissa verbändelser, liksom i en del andra morfem.

§ 26. Adjektiven **jecel**, **nool**

De somaliska adjektiven **jecél** förtjust (*i ngt*), **nóol** levande slutar på /l/. Då sådana adjektiv följs av en verbform som börjar med /t/, t.ex. **tahay** är (femininum) inträffar ovan nämnda konsonantväxling, dvs. /l/+t/ > /sh/.

wáa uu jecél yahay *han är förtjust i det, han gillar det*

wáa ay jecéshahay *hon är förtjust i det, hon gillar det*

< jecél + tahay

Eftersom den här konsonantväxlingen påverkar både adjektivet och verbet måste de skrivas som ett ord i femininum.

§ 27. Fjärrassimilation

I en del fall påverkas en vokal i ett ords stam av en vokal i en ändelse. Detta gäller framför allt om ändelsen innehåller vokalen /i/ eller /u/.

§ 28. Fjärrassimilation vid den bestämda artikeln -h-

Framför allt inträffar fjärrassimilation då den bestämda artikeln innehåller /h/. Om ändelsen efter /h/ innehåller vokalen /i/ eller /u/ övergår ett /a/ som finns före ändelsen till samma vokal, dvs. /i/ resp. /u/, t.ex.

aábbe <i>far</i>	aabbáha <i>fadern</i>	aabbíhiis <i>hans far</i>
		aabbúhu <i>fadern (subj.)</i>
shimbiró <i>fåglar</i>	shimbiráha <i>fåglarna</i>	shimbirúhu <i>fåglarna (subj.)</i>
		shimbiríhiisa <i>hans fåglar</i>
ilkó <i>tänder</i>	ilkáha <i>tänderna</i>	ilkúhu <i>tänderna (subj.)</i>
		ilkíhiisa <i>hans tänder</i>

I uttalet kan man ofta även höra påverkan från ett följande /e/ eller /o/, men denna typ av påverkan brukar vanligtvis inte återges i skriften, utan normalt skriver man t.ex. **ilkáhooda** *deras tänder*, **ilkáheeda** *hennes tänder*. Men ibland återger en del personer också en förändring till /e/ eller /o/ i skriften, t.ex.

aabbáha <i>fadern</i>	aabbáheed (aabbéheed) <i>hennes far</i>
	aabbáhood (aabbóhood) <i>deras far</i>

Ibland tillämpar en del personer också samma förändringar i bestämd form maskulinum även då ordets stam slutar med /x/ eller /c/ och den bestämda artikeln inte uttrycks med någon ytterligare konsonant.

mágac *namn* **mágaca** *namnet* **mágaciisa**
(**mágiciisa**) *hans namn*

§ 29. Fjärrassimilation vid infinitiv på -i

Samma typ av fjärrassimilation inträffar i infinitiv. Infinitivändelsen -i påverkar vokalen /a/ i verbrötter som slutar med någon av de bakre konsonterna /h/, /x/, /c/, /'/, t.ex.

dhacaa *faller, ramlar; händer, inträffar*, inf. **dhíci**
baxaa *kommer ut*, inf. **bíxi**

§ 30. Inskottsvokal

En somalisk stavelse kan bara börja och sluta med maximalt en konsonant. Om roten eller stammen i ett ord slutar med två konsonanter måste en stödvokal skjutas in i den form av ordet där böjningsändelse saknas. Normalt är inskottsvokalen en kopia av den vokal som redan finns i ordet.

plural	ordets rot	singular med inskottsvokal	
xarfó	/xarf/-	xáraf	<i>bokstav</i>
jilbó	/jilb/-	jílib	<i>knä</i>
ilkó	/ilk/-	ílig ²	<i>tand</i>
maalmó	/maalm/-	maalín ³	<i>dag</i>

Samma princip är verksam även i svenskan, men inskottsvokalen är som regel /e/.

cyklar /sykl/- **cykel**

² Här inträffar även övergången /k/ > /g/ eftersom /k/ inte kan förekomma sist i ett ord. § 23

³ Här inträffar även övergången /m/ > /n/ eftersom /m/ inte kan förekomma sist i ett ord. § 23

§ 31. Sammandragningar

I somaliskan smälter ofta två eller flera ord samman till ett ord i olika sammanhang. Ibland innebär det bara att orden skrivs ihop utan mellanslag, men ofta innebär det också att något ljud samtidigt förändras eller försvinner.

Vissa sammandragningar är obligatoriska medan andra är frivilliga.

§ 32. Frivilliga sammandragningar

Satspartiklar + subjektspronomen

Satspartiklar (dvs. sats**ty**pspartiklar och **fokus**partiklar) dras i talad somaliska som regel ihop med subjektspronomenen (förutom *la man*). Detsamma förekommer i ledigare stil i skriven somaliska. Några exempel:

wáa aan → wáan

wáa aad → wáaad

wáa uu → wúu

wáa ay → wáy

baa uu → buu

baa ay → bay

maxáa uu → muxúu !!

maxáa ay → maxáy

wáxa aan → wáxaan

wáxa aad → wáxaad

wáxa uu → wúxuu !!

wáxa ay → waxay

ayáa uu → ayúu

ayáa ay → ayáy

§ 33. Obligatoriska sammandragningar

I verbfrasen förekommer många obligatoriska sammandragningar. De element som alltid dras samman är det obestämda subjektspronomenet *la man*, objektspronomen, prepositioner och negationen **má**.

Sådana sammandragningar uttalas som ett ord. Endast den sista av de ingående delarna uttalas med betoning.

§ 34. Sammandragningar av prepositioner

Om det finns mer än en preposition i satsen dras de samman med varandra. Mellan vokaler övergår /k/ till /g/ och mellan två **ú** skjuter man in ett extra /g/ som "buffert".

ú + ú > ugú !!	<i>till ... till</i>
ú + kú > ugú	<i>till ... i/på</i>
ú + ká > ugá	<i>till ... från</i>
ú + lá > ulá	<i>till ... med</i>
kú + ká > kagá !!	<i>i/på ... från</i>
kú + lá > kulá	<i>i/på ... med</i>
ká + lá > kalá	<i>från ... med</i>

Formen **ugú** har alltså två olika betydelser.

ugú < ú + kú: **Sideé** baa aad biyáha **gúriga** nadiif **ugú** kaydsataa?
På vilket sätt förvarar du vattnet rent i huset?
= Hur håller du vattnet rent hemma?

ugú < ú + ú **Maxaa** aynu **dabka** **ugú** baahan nahay?
Till vad är vi i behov av elden? = Vad behöver vi elden till?

§ 35. Sammandragningar med pronomenet 'la'

Det obestämda subjektspronomenet **la man** och prepositionerna dras obligatoriskt samman till ett ord. Subjektspronomenet **la man** står alltid först medan prepositionen **lá med** alltid står sist.

la + ú	→	loó !!	<i>man ... till</i>	/a/ + /u/ > /oo/
la + kú	→	lagú	<i>man ... i/på</i>	
la + ká	→	lagá	<i>man ... från</i>	
la + lá	→	lalá	<i>man ... med</i>	

ú + lá	→	ulá	till ... med
kú + lá	→	kulá	i/på ... med
ká + lá	→	kalá	från ... med

Meeláhan waxa **loó** yaqaan iláha biyáha.

*De här platserna känner man som vattenkällor.
= ... kallar man för vattenkällor.*

§ 36. Sammandragningar med objektspronomen

(i)na + ú > (i)noó !!	till oss, oss ... till	/a/ + /u/ > /oo/
(i)na + kú > (i)nagú	i oss, oss ... i	
(i)na + ká > (i)nagá	från oss, oss ... från	
(i)na + lá > (i)nalá	med oss, oss ... med	

Cuntádu xóog baa ay **inoó** yeeshaa. Maten ástadkommer styrka **át** oss.
= ... ger oss styrka.

§ 37. Sammandragningar med negationen 'má'

Negationen **má** *inte* dras samman med en föregående preposition.

Biyáha **kamá** maaranno. Vi klarar oss *inte utan* vatten.

§ 38. Längre sammandragningar

Även mer än två element förekommer ofta i en sammandragning.

inagagá < ina + kú + ká

Dábka wáxa **inagagá** baqdá dugáagga.

*DE VILDA DJUREN skräms bort från oss med hjälp av elden.
= Elden skrämmer bort DE VILDA DJUREN från oss.*

§ 39. Fokuspartikeln baa efter vokal

Feminina substantiv som slutar på **-a/-o** dras alltid samman med fokuspartikeln **baa**, t.ex. **Aamíno + baa > Aamínaa**

§ 40. Substantiv

De somaliska substantiven böjs i ganska många olika former och flera ändelser kan ofta läggas till efter varandra så att orden blir ganska långa.

Både den bestämda artikeln och de possessiva och demonstrativa pronomenen fungerar i somaliskan som ändelser som läggs till substantiv.

§ 41. Substantivens genus

Somaliska substantiv delas in i två grupper eller genus. De somaliska substantiven är antingen maskulina eller feminina. Detta är inte alls någon biologisk indelning, utan det handlar om rent grammatiska kategorier. Till exempel är orden **xáas** *hustru* och **sác** *ko* grammatiskt sett maskulina.

I de allra flesta fall är dock substantiv som betecknar kvinnor grammatiskt feminina, medan ord för män normalt är grammatiskt maskulina.

Substantiv som slutar på **-o** eller **-ad** är så gott som alltid feminina, t.ex. **qaáddo** *sked*, **bisád** *katt*.

Substantiv som slutar på **-e** är maskulina, t.ex. **dúbbe** *hammare*, **fúre** *nyckel*.

För övriga ord säger ordets form dessvärre väldigt lite om ordets genus. Däremot kan betoningens plats i ordet väldigt ofta avslöja ordets genus. Man kan alltså i flesta fall höra vilket genus ett substantiv har.

§ 42. Substantivens betoning

För betoningens placering spelar begreppet **MORA** en central roll. En kort vokal består av en mora, medan en lång vokal består av två moror. Varje vokalbokstav motsvarar alltså en mora.

De allra flesta maskulina substantiv betonas på den näst sista moran, medan de allra flesta feminina substantiv betonas på den sista. Undantag utgör främst de substantiv som slutar på *-e/-o/-a* i singular. Se § 43.

I ord som har en kort vokal i den sista stavelsen betonas feminina ord därför på den sista stavelsen, medan maskulina ord betonas på den näst sista stavelsen.

MASK.		FEM.	
ínan	<i>pojke</i>	inán	<i>flicka</i>
kúrsi	<i>stol</i>	bisád	<i>katt</i>
áqal	<i>hus</i>	gabádh	<i>flicka</i>

I ord som har en lång vokal i den sista stavelsen betonas både maskulina och feminina ord på den sista stavelsen, men på olika sätt. Detta beror på att bara den betonade moran uttalas med högre tonhöjd än resten av ordet.

I maskulina ord betonas den första delen av den långa vokalen, vilket gör att tonen sedan faller. Man får alltså en fallande ton inom ramen för den betonade långa vokalen.

I feminina ord betonas den senare delen av den långa vokalen, vilket gör att man får en något stigande ton inom ramen för den långa vokalen.

MASK.		FEM.	
géed	<i>träd</i>	beér	<i>trädgård, åker, odling</i>
dukáan	<i>affär</i>	khudaár	<i>grönsaker och frukt</i>
míis	<i>bord</i>	liín	<i>citrusfrukt</i>

I ord som bara innehåller en enda kort vokal hörs det däremot ingen skillnad mellan maskulina och feminina substantiv. Man måste helt enkelt memorera sådana ords genus.

MASK.		FEM.	
nál	<i>lampa</i>	káb	<i>sko</i>

§ 43. Substantiv på -e/-o/-a

De substantiv som i singular slutar på **-o/-a** (feminina) eller **-e** (maskulina) följer dock andra regler. När sådana ord uttalas utan någon kontext uttalas de vanligtvis med betoningen på den näst sista moran. Om ordet ingår i en fras eller mening uttalas de däremot som regel med betoning på den sista moran.

magaálo *stad* **magaaló yar** *en liten stad*

§ 44. Undantag

De förekommer ett litet antal undantag mot betoningsprinciperna ovan.

I maskulinum betonas ett fåtal ord på sista moran. De slutar ofta på /r/, /i/ eller /aa/.

I femininum betonas framför allt kvinnonamn på näst sista moran.

Många namn på städer och länder betonas dessutom på fjärde moran från ordets slut.

Maskulina substantiv	Feminina substantiv
abtí <i>morbror</i>	Máryan <i>personnamn</i>
adeér <i>farbror</i>	
baaldí <i>hink, spann</i>	
dhakhtár <i>doktor; vårdcentral</i>	
maroodí <i>elefant</i>	
qoraá <i>författare</i>	
ratí <i>lastkamel</i>	
reér <i>släkt</i>	
webí <i>flod</i>	
xafiís <i>kontor</i>	
Áfgooye <i>stad nära Mogadishu</i>	Itóobiya <i>Etiopien</i>
Gároowe <i>huvudstad i Puntland</i>	Kéenya <i>Kenya</i>
	Soomáaliya <i>Somalia</i>

§ 45. Obestämd form

Somaliskan har ingen obestämd artikel, bara en obestämd form. Ord som **kúrsi** eller **bisád** kan alltså översättas antingen som *stol*, *katt* eller *en stol*, *en katt*, beroende på vad som i sammanhanget passar bäst på svenska.

§ 46. Bestämd form singular

Bestämd form av substantiv bildas i singular med ändelserna

–ka i maskulinum:	más <i>orm</i>	máska <i>ormen</i>
–ta i femininum:	káb <i>sko</i>	kábta <i>skon</i>

Konsonanten i den bestämda artikeln förändras på olika sätt efter vissa ljud. Jämför § 25.

Efter ljuden /g, aa, i, y, w/ blir den maskulina artikeln **–ga**.

gúri, **gúriga** *hus, huset*

Efter ljuden /e, o/ blir den maskulina artikeln **–ha**.

Samtidigt ersätts /e, o/ med /a/. Betoningen hamnar på detta /a/.

aábbe, **aabbáha** *far, fadern*

Efter ljuden /c, h, x, kh, q, ' / blir den maskulina artikeln bara **–a**.

libáax, **libáaxa** *lejon, lejonet*

Efter ljuden /d, i, y, w, o, c, h, x, kh, q, ' / blir den feminina artikeln **–da**.

mindí, **mindída** *kniv, kniven*

Efter /dh/ blir den feminina artikeln bara **–a**, men /dh/ uttalas kraftigt.

gabádh, **gabádha** *flicka, flickan*

Efter /l/ blir den feminina artikeln **–sha**, samtidigt som /l/ försvinner.

bíl, **bísha** *månad, månaden*

Betoningen påverkas inte när man lägger till den bestämda artikeln.

macállin, macállinka; macallimád, macallimáda lärare(n)

Bara i ord som slutar på /o/ eller /e/ "flyttas" betoningen i den bestämda formen till den sista moran före ändelsen. Både /o/ och /e/ förändras dessutom till /a/.

fúre, furáha nyckeln **sheéko, sheekáda** berättelsen

§ 47. Substantiv med varierande genus

Ett mindre antal substantiv används i olika genus av olika personer och/eller i olika delar av det somaliska språkområdet. Ett mycket vanligt sådan ord är **rooti** bröd.

roótiga / rootída brödet

§ 48. Generisk bestämd form

På somaliska används många gånger bestämd form med allmängiltig, s.k. generisk betydelse, alltså inte med syftning på ett specifikt objekt utan på alla objekt som tillhör den avsedda kategorin. På liknande sätt förhåller det sig i arabiskan och i romanska språk som t.ex. franskan.

Wáxa ay toshaa dhárka. *Hon syr kläder.*
Wáa uu jecél yahay liínta. *Han tycker om citrusfrukter.*

Här handlar det alltså inte om några specifika kläder eller frukter, utan om kategorin kläder resp. citrusfrukter.

§ 49. Obestämd form i plural

Det finns fyra sätt att bilda plural av somaliska substantiv.

1. FEMININA ord med singular på **-o** slutar i plural på **-oóyin**.

hoóyo	<i>mor, mamma</i>	hooyoóyin	<i>mödrar, mammor.</i>
magaálo	<i>stad</i>	magaaloóyin	<i>städer</i>

2. MASKULINA ord med singular på **-e** slutar i plural på **-ayaál**.

aábbe	<i>far, pappa</i>	aabbayaál	<i>fäder, pappor</i>
--------------	-------------------	------------------	----------------------

3. MASKULINA ord som med bara en stavelse i singular brukar bilda plural genom reduplikation. Man lägger till vokalen **-á-** och slutkonsonanten i singularformen.

más	<i>orm</i>	masás	<i>ormar</i>
wíil	<i>pojke, son</i>	wiilál	<i>pojkar, söner</i>

4. Alla andra ord slutar i plural på **-ó**.

úl (f.)	<i>pinne</i>	uló	<i>pinnar</i>
baabúur (m.)	<i>bil</i>	baabuurró	<i>bilar</i>

Ofta inträffar dock olika ljudförändringar framför denna pluraländelse.

§ 50. Mer om feminin plural på **-ó**

Feminina substantiv som inte slutar på **-o** i singular bildar helt enkelt plural med ändelsen **-ó**.

sariir	<i>säng</i>	pl. sariiró	<i>sängar</i>
káb	<i>sko</i>	pl. kabó	<i>skor</i>
bisád	<i>katt</i>	pl. bisadó	<i>katter</i>

Om stammen slutar på **-i** skjuter man in ett **-y-** före pluraländelsen **-ó**.

mindí	<i>kniv</i>	pl. mindiyó	<i>knivar</i>
--------------	-------------	--------------------	---------------

§ 51. Mer om maskulin plural på -ó

Maskulina substantiv som i singular inte slutar på **-e** och samtidigt innehåller mer än en stavelse, bildar normalt plural med ändelsen **-ó**.

Före ändelsen **-ó** inträffar i normalfallet en fördubbling av /b/, /d/, /r/, /l/, /n/, /m/, men inte av /g/.

saaxíib	<i>vän</i>	pl. saaxiibbó
baabúur	<i>bil</i>	pl. baabuurró
xayawáan	<i>djur</i>	pl. xayawaannó

Efter ljud som inte fördubblas skjuter man i stället in ett **-y-** före plural-ändelsen.

mágac	<i>namn</i>	pl. magacyó
libáax	<i>lejon</i>	pl. libaaxyó
webí	<i>flod</i>	pl. webiyó

Om stammen redan slutar på /y/ inträffar ingenting.

éray	<i>ord</i>	pl. erayó
-------------	------------	------------------

§ 52. Komplicerade pluralformer

§ 52 a) En del ord har en stam som slutar på två konsonanter. Eftersom ett somaliskt ord inte kan sluta med två konsonanter måste man skjuta in en extra vokal i singular. Det är nästan alltid en kopia av den vokal som redan finns i ordets stam.

sg. /xarf/	>	xáraf (m.)	<i>bokstav</i>
pl. /xarf/-/o/	>	xarfó	<i>bokstäver</i>

I svenskan har vi samma fenomen i ord som *cykl-ar*, *fingr-ar*, *fågl-ar*, men vi skjuter oftast in /e/ i singular, utom i ett fåtal ord, bl.a. *gaml-a*, *gammal*.

§ 52 b) Några få ord har en stam som slutar på konsonant + /y/. Då slutar stammen i singular i stället på vokalen /i/, t.ex.

sg. /gury/	>	gúri (m.)	(ett) hus
pl. /gury/-/o/	>	guryó	(flera) hus

§ 52 c) Om ordets stam slutar på /m/ eller /k/ så syns det tyvärr inte i ordets singularform. Dessa ljud kan bara förekomma om de följs av en vokal. I plural ser man därför tydligt substantivets stam, men i singular övergår /m/ > /n/ och /k/ > /g/.

sg. /weydiim/	>	weydiín (f.)	fråga
pl. /weydiim/-/o/	>	weydiimó	frågor
sg. /tim/	>	tín (f.)	hårstrå
pl. /tim/-/o/	>	timó	hårstrån, hår
sg. /nim/	>	nín (m.)	man
pl. /nim/-/am/	>	nimán	män

§ 52 d) I en del ord behövs i singular en inskottsvokal samtidigt som slutkonsonanten förändras.

sg. /maalm/	>	maalín (f.)	dag
pl. /maalm/-/o/	>	maalmó	dagar
sg. /gacm/	>	gacán (f.)	arm, hand
pl. /gacm/-/o/	>	gacmó	armar, händer
sg. /ilk/	>	ílig (m.)	tand
pl. /ilk/-/o/	>	ilkó	tänder

§ 53. Oregelbundna pluralformer

Ett litet antal enstaviga maskulina substantiv med lång vokal bildar inte plural genom reduplikation, utan med ändelsen **-ó**.

géed (m.) *träd* pl. **geedó** *träd*
reér (m.) *familj, släkt* pl. **reeró** *familjer, släkter*

Ett par ord bildar plural med suffixet **-yaabó** eller **-yaaló**.

sí (f.) *sätt* pl. **siyaabó** eller **siyaaló** *sätt*
wáx (m.) *sak* pl. **waxyaabó** eller **waxyaaló** *saker*

Några få maskulina ord bildar inte någon pluralform enligt de regler som gäller för maskulina ord. I stället används pluralformen av motsvarande feminina substantiv.

walaál *bror*, **walaálka**
walaál *system*, **walaásha** **walaaló** *syskon*
sánnad *år*, **sánnadka**
(sannad *år*, **sannad****da)** **sannadó** *år*

En liten grupp substantiv har en oregelbunden pluralform vid sidan om den regelbundna. I vissa fall kan det då finnas en betydelseskillnad.

íl *öga* pl. **indhó** *ögon*
íl *källa* **iló** *källor*

§ 54. Bestämd form i plural

Den bestämda artikeln i plural beror på ordets genus och det sista ljudet ordet. I maskulinum spelar även ordets längd en avgörande roll.

§ 55. Bestämd form i femininum plural

Feminina substantiv tar i plural den bestämda artikeln **-ka, -ha**.

Om obestämd plural slutar på **-oóyin** används artikeln **-ka**.

hooyo	hooyáda	hooyoóyin	hooyoóyinka	<i>mödrarna</i>
magaálo	magaaláda	magaaloóyin	magaaloóyinka	<i>städerna</i>
tíro	tiráda	tiroóyin	tiroóyinka	<i>(an)talen</i>

Om obestämd plural slutar på **-ó** slutar den bestämda formen på **-áha**.

káb	kábta	kabó	kabáha	<i>skorna</i>
bisád	bisádda	bisadó	bisadáha	<i>katterna</i>
meél	meésha	meeló	meeláha	<i>platserna</i>
íl	ísha	indhó	indháha	<i>ögonen</i>

§ 56. Bestämd form i maskulinum plural

(a) Maskulina substantiv med en **TVÅSTAVIG OBESTÄMD FORM** i plural har en bestämda form som slutar med **-ka, -ga, -ha, -a**.

§ 56(b) Den största gruppen med denna typ av artikel utgörs av enstaviga substantiv som bildar plural genom reduplikation. De har samma bestämda artikel i både singular och i plural.

qóys	qóyska	qoysás	qoysáska	<i>familjerna</i>
áf	áfka	afáf	afáfka	<i>munnnarna, språken</i>
sán	sánka	sanán	sanánka	<i>näsorna</i>
míis	míiska	miisás	miisáska	<i>borden</i>
bás	báska	basás	basáska	<i>bussarna</i>

(c) Ett litet antal maskulina substantiv har en tvåstavig pluralform som slutar på **-ó**. Dessa har bestämd form på **-áha**.

gúri	gúriga	guryó	guryáha	<i>husen</i>
ílig	íligga	ilkó	ilkáha	<i>tänderna</i>
xáraf	xárafka	xarfó	xarfáha	<i>bokstäverna</i>

(d) Maskulina substantiv med FLER ÄN TVÅ STAVELSER I OBESTÄMD FORM plural tar den bestämda artikeln **-ta, -da, -sha**.

(e) Därmed får maskulina substantiv med plural på **-ayaál** en bestämd form på **-ayaásha**.

aábbe	aabbáha	aabbayaál	aabbayaásha	<i>fäderna</i>
fúre	furáha	furayaál	furayaásha	<i>nycklarna</i>

(f) Alla övriga flerstaviga maskulina substantiv slutar på **-áda** (/o/ + /ta/) i bestämd form plural. Till denna typ hör majoriteten av de maskulina substantiven.

xayawáan	xayawáanka	xayawaannó	xayawaannáda	<i>djuren</i>
baabúur	baabúurka	baabuurró	baabuurráda	<i>bilarna</i>

§ 57. Oregelbunden bestämd form i plural

Alla maskulina substantiv som bildar plural genom reduplikation med konsonanten /l/ och har en LÅNG VOKAL i stammen slutar i bestämd form på **-asha**.

wíil	wíilka	wiilál	wiilásha	<i>pojkarna</i>
-------------	---------------	---------------	-----------------	-----------------

Några få maskulina ord har inte någon egen pluralform. I stället används motsvarande feminina form på **-áha**.

walaál <i>bror,</i>	walaálka		
walaál <i>system,</i>	walaásha	walaaló <i>syskon,</i>	walaaláha

sánnad *ár*, sánnad**ka**
(sannad *ár*, sannad**da**) sannad**ó** *ár*, sannad**áha**

Ordet **sannad** *ár* används alltså vanligtvis som maskulint i singular, men alltid som feminint i plural.

Helt oregelbundet är också

wáx (m.) *sak*, wá**x**a waxy**aa**bó, waxy**aa**áha
eller waxy**aa**aló, waxy**aa**aláha

§ 58. Arabiska pluralformer

I arabiskan är det vanligt att bilda plural genom att byta vokaler inuti ordets rot. En del sådana former används även i somaliskan. Den bestämda artikeln är då **-ta** eller **-da**.

saaxí**ib**, saaxí**ibka** *vänner* arabisk pl. **asxaáb**, **asxaábta** *vännerna*
regelb.pl. **saaxiibbó**, **saaxiibbáda** *vännerna*

kú**rsi**, kú**rsiga** *stolen* arabisk pl. **kuraás**, **kuraásta** *stolarna*
regelb.pl. **kursiyó**, **kursiyáda** *stolarna*

Detta arabiska mönster har ibland även kommit att tillämpas på lånord från andra språk.

bú**ug**, bú**ugga** *boken* arabisk pl. **buugaág**, **buugaágta** *böckerna*
regelb.pl. (ovanlig) **buugág**, **buugágga** *böckerna*

§ 59. Räkneform av substantiv

Efter tal större än "en/ett" och efter vissa andra ord som uttrycker mängd används inte substantivens pluralform, utan en särskild räkneform. Bara feminina substantiv som tar pluraländelsen **-ó** har en särskild räkneform som slutar på **-ood**. Alla andra substantiv använder singularformen som räkneform.

Maskulinum

búug – buugág *bok – böcker*

hál buug *en bok*

labá buug *två böcker*

baabúur – baabuurró *bil – bilar*

hál baabuur *en bil*

labá baabuur *två bilar*

Femininum

bisád – bisadó *katt – katter*

hál bisad *en katt*

labá bisadood *två katter*

hoóyo – hooyoóyin *mamma, -or*

hál hooyo *en mamma*

labá hooyo *två mammor*

Siffran och det följande substantivet utgör en fras och oftast är det bara siffran som betonas, men man kan också ha en hög ton allra sist i frasen.

§ 60. Substantiv utan pluralform

En del svenska substantiv förekommer ytterst sällan i plural, t.ex. *barndomar, mjöler, Andersar, Uppsalor*. I somaliskan finns det också många sådana ord. Dessutom finns det en del ord som är helt omöjliga att sätta i plural.

§ 61. Generell användning av singular

Man kan på svenska använda en del singularformer även när man syftar på flera föremål, t.ex. *Spiken är dyr. Svampen kommer tidig i år. Älgen har förökad sig snabbt på senare tid. Paprikan är väldigt dyr så här års. Frukten ligger i kylan* Att säga *Spikarna är dyra* etc. avslöjar liksom att man inte är proffs på området i fråga.

I somaliskan finns samma system, men det är ännu fler ord som uppför sig så här och att sätta dem i plural är nästan omjligt. Hit hör många ord för grönsaker och frukt, t.ex. **moos/muus** *banan*, **liin** *citrusfrukt*.

§ 62. Kollektiva substantiv

Svenska kollektiva ord är t.ex. *knott, personal*. Det som utmärker ett kollektivt ord är att ordet till formen är singular, men till sin betydelse står för flera föremål: *Knotten är jobbig. Personalen är välutbildad*. Singularformen syns särskilt tydligt på adjektiven (inte *jobbiga, välutbildade*).

I somaliskan finns många kollektiva substantiv, dvs. substantiv som grammatiskt sett är singulara, men som betecknar en samling eller grupp av föremål eller personer, t.ex.

carruúr (f.)	<i>barn</i>	dúmar (m.)	<i>kvininnor</i>
rág (m.)	<i>män</i>	lo' (f.)	<i>nötkreatur</i>
ádhi^N / ári^S (m.)	<i>getter och får</i>	digáag (m.)	<i>höns och kycklingar</i>

§ 63. Substantiv med singular, plural & kollektiv form

Svenskan har kanske bara ett enda substantiv som samtidigt har en pluralform och en kollektiv form.

sing.	(en) mygga	plur.	(flera) myggor
sg.koll.	(en massa) mygg		

I somaliskan har en rad maskulina substantiv även en motsvarande feminin kollektiv form i singular, samtidigt som de har en regelbunden pluralform.

	singular	plural
mask.	baabúur, baabúurka	baabuurró, baabuurráda
	<i>bil bilen</i>	<i>bilar bilarna</i>
fem.koll.	baabuúr, baabuúrta	
	<i>bilar bilarna</i>	
mask.	búug, búugga	buugaág, buugaágta
	<i>bok boken</i>	(buugág, buugágga)
fem.koll.	buúg, buúgta	<i>böcker böckerna</i>
	<i>böcker böckerna</i>	

§ 64. Substantiv med singular & kollektiv form

Vissa substantiv har ingen pluralform, utan bara en singularform och en kollektiv form.

	singular	plural
mask.	árday en elev, árdayga eleven	—
fem. koll.	ardaý elever, ardaýda eleverna	
mask.	Soomaáli en somalier, Soomaáliga somaliern	—
fem. koll.	Soomaalí somalier, Soomaalída somalierna	

§ 65. Grupp-ord

Det finns också en annan typ av kollektiva substantiv som betecknar grupper av personer, djur eller föremål, t.ex. *familj*. Dessa kan man helt regelbundet sätta i plural. Singularformen betecknar en grupp, medan pluralformen betecknar flera grupper.

sing.	qóys	<i>en familj</i>
plur.	qoysás	<i>flera familjer</i>
sing.	géel	<i>en grupp kamelhonor</i>
plur.	geelál	<i>flera grupper med kamelhonor</i>

§ 66. Generisk användning av singular

Med **generisk** användning av substantiv i singular menas att man talar om ett enskilt föremål som om det vore en modell för hela kategorin, t.ex. *Spindeln har åtta ben, men flugan har bara sex*. Man talar alltså om ett föremål men menar egentligen ALLA. Precis på samma sätt gör man på somaliska.

ex.

§ 67. Substantiv utan singularform

(a) Ett fåtal substantiv förekommer inte i singular, utan bara i plural. Det bästa svenska exemplet är *sopor*. Somaliskan har två substantiv är otänkbara i singular.

biyó	<i>vatten</i>	biyáha	<i>vattnet</i>
caanó	<i>mjölk</i>	caanáha	<i>mjölken</i>

Att detta verkligen är plural (och inte femininum singular) märks på
att betoningen ligger på ändelsen **-ó**,
att den bestämda formen slutar på **-áha**,
att verb står i plural om orden är subjekt.

(b) De båda pluralformerna **habló** *flickor* och **xooló** *boskap* skiljer sig inte på något dramatiskt sätt från pluralformer av andra substantiv när det gäller betydelse och form. De kan bara användas för att syfta på flera personer eller djur.

Det märkliga är dock att de inte har någon motsvarande singularform. Om man vill ha en singularform får man välja ett annat ord, t.ex. **gabádh** / **gabár** eller **inán** *flicka* respektive **sác** *ko*, **díbi** *tjur, oxe* etc.

§ 68. Vokativ

I många språk finns särskilda former för att markera att ett ord eller en fras ska uppfattas som ett direkt tilltal till en person (eller sak). I svenskan uttrycker vi detta genom att sätta *du* eller ett adjektiv i bestämd form framför ett substantiv i obestämd form, t.ex. *Du Lena!* eller *Lilla vän!* eller *Snälla nyckel, passa nu i låset!*

Sådana vokativformer bildas av somaliska feminina substantiv eller fraser med ändelsen /ey/ som kan skrivas både **-ey**, **-eey**, **-ay**, **-aay**. Blir man mera känslös så kan man ibland rent av skriva mer än två vokaltecken.

Bisadda yareey! *Kära lilla katt!*

Digaagádéy! *Hördu hönan!*

Den motsvarande ändelsen för maskulina substantiv eller fraser är **-ow**.

Daanyéerów! *Hördu apan!*

§ 69. Bildning av substantiv

Somaliska substantiv bildas på liknande sätt som svenska substantiv. Dels förekommer sammansatta ord, dels ord som är bildade med olika ordbildningsändelser.

wada tillsammans + **jir** kropp **wadajir** (m.) gemenskap, tillsammans

beeró åkrar + **-le, -ley** (yrkesutövare etc.)

beeraále bonde, **beeraley** (koll.) bönder

§ 70. Utförare

Med ändelsen /e/ bildas massor av substantiv som betecknar en person som utför en viss handling eller ett verktyg som man använder för att utföra en handling.

baraa undervisar

báre lärare

furaa öppnar

fúre nyckel

beér odling, **falaa** bearbetar

beerfále jordbrukare, bonde

En annan, något mindre vanlig ändelse är /aá/.

qoraa skriver

qóre / qoraá författare

reér släkt, familj, **guuraa** flyttar

reer-guuraá nomader (koll.)

§ 71. Yrkesutövare

Ändelsen **-le** betecknar en person som äger eller har hand om ett föremål eller utför ett arbete som är förknippat med föremålet.

Vokalen före suffixet **-le** blir så gott som alltid lång.

dukáan affär

dukaánle affärsinnehavare,

tágsi taxi

tagsiile taxiförare

§ 72. Kvinnobeteckningar

Ändelsen **-ad** används ofta för att bilda feminina motsvarigheter till maskulina personbetecknande ord.

maskulinum	femininum	
macállin	macallimád	<i>lärare</i>
árday	ardayád	<i>student, elev</i>

-ley används ofta som feminin motsvarighet till **-le**.

dawaar *symaskin*, **dawaarle** *skräddare*, **dawaarley** *sömmerska*

-to/-so används i en del ord som feminin motsvarighet till **-e**.

<u>MASKULINUM</u>	<u>FEMININUM</u>	
kalkaalíye	kalkaalíso	<i>sjuksköterska</i>

§ 73. Verbalsubstantiv

I svenskan bildas oftast substantiv av verb med ändelserna *-ning/-ing* och *-andel/-ende*, t.ex. *cykling*, *andning*, *ätande*, *leende*, men även andra ändelser förekommer emellanåt, t.ex. *-else: rörelse*, *-n: anmälan*.

I somaliskan är de vanligast ändelserna för att bilda verbalsubstantiv:

-íd (eller ibland **-ís**) om imperativformen⁴ slutar på konsonant,

qoraa *skriver*, **qór!** *skriv!*, **qoríd** (f.), **qorís** (f.) *skrivande*

-ín (eller ibland **-is**) om imperativen slutar på **-i**,

akhriyaa *läser*, **ákhri!** *läs!*, **ákhрін** (f.), **ákhris** (m.) *läsning*

-aýn (även skrivet **-eýn**) om imperativen slutar på **-ee**,

sameeyaa *gör*, **samee!** *gör!*, **samayn/sameýn** (f.) *görande*

-ásho om imperativen slutar på **-o**.

ex.

⁴ Se § 112 för mer information om imperativen.

Många gånger kan somaliska verbalsubstantiv motsvara svenskans *att* + infinitiv efter ett annat verb, t.ex. *jag älskar att cykla/jag älskar cykling*.

Sáhra waa ay jecéshahay ákhriska. *Sahra gillar läsning/att läsa.*

Vissa verbalsubstantiv har utvecklat en lite speciell användning.

horreeyaa är först/främst, kommer först/främst

ugú horreyntii allra först

§ 74. Talsubstantiv

I somalisk grammatik behövs inte ordklassen RÄKNEORD. Grundtalen är substantiv. Det är talet som böjs i olika former på somaliska, inte det efterföljande substantivet. Det står i stället i räkneform (se § 59).

labáda wiil	<i>de två pojkar</i> na
labádiisi wiil	<i>hans två söner/pojkar, du vet</i>

De somaliska räkneorden 2–8 är feminina, medan alla högre tal är maskulina. **Ków** (1) är feminint, medan **hál** (1) och **éber** (0) är maskulina. De flesta tal upp till 10 har en betoning som står i strid med ordets genus.

0	éber (m.)	
1	ków (f.) / hál (m.)	10 tobán (m.)
2	lábo / lába (f.)	20 labaátan (m.)
3	sáddex (f.)	30 sóddon (m.)
4	áfar (f.)	40 afártan (m.)
5	shán (f.)	<- !! -> 50 kónton (m.)
6	lím (f.)	60 líxdan (m.)
7	toddóbo / toddóba (f.)	70 toddobaátan (m.)
8	siddéed (f.)	80 siddeétan (m.)
9	sagaál (m.)	90 sagaáshan (m.) /l/+t/ > /sh/
		100 boqól (m.)
		200 labá boqol
		300 sáddex boqol ...

I komplexa tal används **ków**, men när man anger siffror i en sifferföljd, t.ex. ett telefonnummer, används **hál**. Även när man anger antal föremål (dvs. att det bara finns **ett** av ett visst föremål) används **hál**.

kow iyo toban	<i>elva</i>
saddex, hal, afar, siddeed	<i>tre, ett, fyra, åtta</i> (t.ex. en PIN-kod)
hal buug	<i>en bok</i> (en. <i>one book</i>)

Tiotalen från 20 till 90 är bildade med suffixet **-tan/-ton**, en samman-
dragning av siffran **toban** *tio*. Suffixets inledande /t/ anpassas till den
föregående konsonanten på samma sätt som i den bestämda artikeln. En
vokal direkt före suffixet är alltid lång.

§ 75. Pronomen

Somaliskan har färre genuina pronomen än svenskan. Substantiven dominerar i somaliskan och används även som motsvarighet till många svenska pronomen eller adverb. Ofta förekommer utpekande ändelser som **–kan/–tan** *den här*, **–kaas/–taas** *den där* (se § 82) eller frågande ändelser som **–keé/–teé?** *vilken?*, **–má?** *vilken?* (se § 88).

qóf <i>person</i>	= <i>någon</i>
wáx <i>sak</i>	= <i>något</i>
sí <i>sätt</i>	sídan <i>så här, (på) det här sättet</i> sídaas <i>så där, (på) det där sättet</i> sideé? <i>hur? (på) vilket sätt?</i>
hál <i>plats</i>	hálkan <i>här, (på) den här platsen</i> halkeé? <i>var?, vart?, vilken plats?</i>
xág <i>riktning</i>	xaggeé? <i>vart?, var?</i>
kól <i>tidpunkt</i>	kólkaas <i>då, (vid) den där tidpunkten</i>
már <i>tidpunkt</i>	márkaas <i>då, (vid) den där tidpunkten</i>
wáqti/wákhti <i>tid</i>	waqtigeé?/waktigeé? <i>när?, vilken tid?</i>
goór <i>tidpunkt</i>	goormá? <i>när?, vilken tid?</i>
	och många andra...

§ 76. Första person plural: *vi, oss, vår*

På somaliska kan man göra en skillnad mellan två olika betydelser av pronomenen *vi, oss, vår*. I standardspråket har man (i synnerhet i högre stil) dels inkluderande, dels exkluderande former, beroende på om man vill inkludera eller exkludera den eller dem som man talar med.

I mera vardagligt språkbruk gör dock de flesta somalier inte denna åtskillnad, utan man använder ofta den inkluderande formen oavsett sammanhang.

Ett exempel på skillnaden skulle kunna vara när en förälder säger till sina barn: *Vi ska gå på fest på lördag*. Det kan antingen betyda att bara föräldrarna ska gå eller också att även barnen får följa med. På somaliska använder man ibland två olika pronomen för att skilja mellan de två betydelserna.

	inkluderande	exkluderande
Substantiviskt subjektspronomen	innága	annága
Kort obetonat subjektspronomen	aynu	aannu
Kort obetonat objektspronomen	ina	na
Kort obetonat objektspron. + ú	inoó	noó
Possessivt pronomen	keénna, teénna	kaayága, taayáda

§ 77. Personliga pronomen

	KORTA SUBJEKTSFORMER		KORTA OBJEKTSFORMER	
1 p sing.	aan	<i>jag</i>	i	<i>mig</i>
2 p sing.	aad	<i>du</i>	ku	<i>dig</i>
3 p sing. m.	uu	<i>han, den, det</i>	–	<i>honom, den, det</i>
3 p sing. f.	ay	<i>hon, den, det</i>	–	<i>henne, den, det</i>
1 p plur. exkl.	aan (aannu)	<i>vi</i>	na	<i>oss</i>
1 p plur. inkl.	aynu	<i>vi</i>	ina	<i>oss</i>
2 p plur.	aad (aydin)	<i>ni</i>	idin	<i>er</i>
3 p plur.	ay	<i>de</i>	–	<i>dem</i>

I somaliskan finns det inga objektspronomen i 3:e person motsvarande *honom, henne, den, det, dem*. Om ett verb normalt sett brukar ha ett objekt och det inte finns något ord i stasen som uttrycker objektet, då måste

objektet utläsas ur sammanhanget och ett objektspronomen läggs till vid översättning till svenska.

Waan siraynaa. *Vi ska lura dem/henne/honom.*

Aabbihiis wuxuu siiyey shan shilin. *Hans far gav honom fem shilling.*

Detsamma gäller om det finns en preposition i satsen, men inget substantiv för prepositionen att syfta på.

Waxay ku tiri, "Ma kartid." *Hon sa till honom: – Det kan du inte.*

Immisa shilin baa u soo hartay? *Hur många shilling återstod det för henne/honom/dem?*

Lo'du waa xayawaan waxtar leh. Maxaa aynu ka helnaa? *Kor är nyttiga djur. Vad får vi från dem?*

§ 78. Subjektspronomenet la

Precis som svenskan har somaliskan ett obestämt subjektspronomen **la man**. Det används flitigare på somaliska än på svenska, eftersom passivum inte finns på somaliska.

Albaábka waxa lagú sameeyay lóox. *Dörren har man gjort av trä.*

Dörren är gjord av trä.

§ 79. Substantiviska personliga pronomen

Förutom de korta subjektsformerna av personliga pronomen finns även längre former som egentligen snarare är substantiv. De innehåller ju alla den bestämda artikeln. Dessa kan användas för extra tydlighet.

1 p sing.	<i>ja</i>	aníga
2 p sing.	<i>du</i>	adíga
3 p sing. m.	<i>han, den, det</i>	isága
3 p sing. f.	<i>hon, den, det</i>	iyáda

1 p plur. exkl.	<i>vi</i>	annága
1 p plur. inkl.	<i>vi</i>	innága
2 p plur.	<i>ni</i>	idínka
3 p plur.	<i>de</i>	iyága

Eftersom dessa former fungerar som alla andra substantiv får de därmed också ändelsen **-u** då de används som subjekt i en sats.

§ 80. Obligatoriska korta objektspronomen

I somaliskan är de korta objektspronomenen i 1 och 2 person obligatoriska även om man väljer att förtydliga med ett längre, betonat, substantiviskt pronomen.

Adíga yáa ku ilaaliya? *Vem tar hand om dig?*

§ 81. Objektspronomenet is

Pronomenet **is** motsvarar både *sig* och *varandra*.

Xáaskii Díinku wáy is qarisay. *Sköldpaddans fru gömde sig.*

Way islá hadlayaan. *De pratar med varandra.*

Det används även i första och andra person.

Waa aan is qariyay. *Jag gömde mig.*

Waa aad is qarisay. *Du gömde dig.*

Waa aan is qarinnay. *Vi gömde oss.*

Waa aad is qariseen. *Ni gömde er.*

§ 82. Demonstrativa pronomen

De demonstrativa pronomenen har i somaliskan, precis som i svenskan, två genusformer i singular och en enda form i plural.

Det finns två olika pronomen beroende på avståndet till föremålet som avses. Morfemet **-an** betecknar närhet, medan **-aas** betecknar avstånd. Ett tredje morfem **-ii** anger att föremålet inte är närvarande, utan i stället antas vara bekant sedan tidigare.

	MASK.SING.	FEM.SING	PLURAL	
<i>den här</i>	kán	tán	kúwan	<i>de här</i>
<i>den där</i>	kaás	taás	kúwaas	<i>de där</i>
<i>den där du vet</i>	kií	tií	kúwii	<i>de där du vet</i>

Dessa pronomen kan användas antingen självständigt eller som suffix efter substantiv. När de demonstrativa pronomenen används som suffix anpassas /k/ och /t/ till det sista ljudet i substantivets stam på precis samma sätt som den bestämda artikeln. Se § 25 och § 46.

Som suffix förekommer en variation mellan **-an^N**/**-aan^S** för att uttrycka närhet.

kábtan^N	<i>den här skon</i>	mindídan^N	<i>den här kniven</i>
báskan^N	<i>den här bussen</i>	gúri^Ngan	<i>det här huset</i>
kábtan^S	<i>den här skon</i>	mindídaan^S	<i>den här kniven</i>
báskaan^S	<i>den här bussen</i>	gúri^Sgaan	<i>det här huset</i>
kábt^Naas	<i>den där skon</i>	mindídaas	<i>den där kniven</i>
báskaas	<i>den där bussen</i>	gúri^Ngaas	<i>det där huset</i>
kábt^Nii	<i>den där skon du vet</i>	mindídii	<i>den där kniven du vet</i>
báska^Nii	<i>den där bussen du vet</i>	gúri^Ngii	<i>det där huset du vet</i>

§ 83. Possessiva pronomen

De possessiva pronomenen har i somaliskan, precis som i svenskan, två genusformer i singular och en enda form i plural.

Ägaren är:	Det ägda är:			
	mask.sing.	fem.sing.	plural	
1 sg.	kayga	tayda	kuwayga	<i>min, mina</i>
2 sg.	kaaga	taada	kuwaaga	<i>din, dina</i>
3 sg. m.	kiisa	tiisa	kuwiisa	<i>hans, dess</i>
3 sg. f.	keeda	teeda	kuweeda	<i>hennes, dess</i>
1 pl. exkl.	kaayaga	taayada	kuwayaga	<i>vår, våra</i>
1 pl. inkl.	keenna	teenna	kuweenna	<i>vår, våra</i>
2 pl.	kiinna	tiinna	kuwiinna	<i>er, era</i>
3 pl.	kooda	tooda	kuwooda	<i>deras</i>

Som subjekt får de possessiva pronomenen ändelsen **-u**. Se § 142.

De possessiva pronomenen kan användas antingen självständigt eller som ändelser på substantiv. Då de används som ändelser anpassas /k/ och /t/ till det föregående ljudet på samma sätt som den bestämda artikeln. Se § 25 och § 46.

kábta	<i>skon</i>	mindída	<i>kniven</i>
kábtayda	<i>min sko</i>	mindídaayda	<i>min kniv</i>
kábtaada	<i>din sko</i>	mindídaaada	<i>din kniv</i>
kábteeda	<i>hennes sko</i>	mindídaeeda	<i>hennes kniv</i>
kábtooda	<i>deras sko</i>	mindídaooda	<i>deras kniv</i>
báska	<i>bussen</i>	gúriga	<i>huset</i>
báskayga	<i>min buss</i>	gúrigayga	<i>mitt hus</i>
báskaaga	<i>din buss</i>	gúrigaaga	<i>ditt hus</i>
báskiisa	<i>hans buss</i>	gúrigiisa	<i>hans hus</i>
báskooda	<i>deras buss</i>	gúrigooda	<i>deras hus</i>

Lägg märke till att man i slutet av de possessiva pronomenen och ändelserna hittar den bestämda artikeln, dvs. **gurigayga**. Även i många andra språk används possessiva pronomen tillsammans med bestämd artikel. Det heter t.ex. på norska *huset mitt* och på italienska *la mia casa*.

§ 84. Korta possessiva ändelser

Efter litet antal substantiv som betecknar en släkt- eller vänskapsrelation där det krävs två parter, används speciella kortare former av de possessiva ändelserna utan den avslutande bestämda artikeln.

FULLA FORMER			KORTA FORMER		
MASK.	FEM.		MASK.	FEM.	
-kayga	-tayda	<i>min</i>	-kay	-tay	
-kaaga	-taada	<i>din</i>	-kaa	-taa	
-kiisa	-tiisa	<i>hans, dess, sin</i>	-kiis	-tiis	
-keeda	-teeda	<i>hennes, dess, sin</i>	-keed	-teed	
-kayaga	-tayada	<i>vår (exkl.)</i>	-kayo	-tayo	
-keenna	-teenna	<i>vår (inkl.)</i>	-keen	-teen	
-kiinna	-tiinna	<i>er</i>	-kiin	-tiin	
-kooda	-tooda	<i>deras, sin</i>	-kood	-tood	

Ord som bör följas av de korta possessiva ändelserna är framför allt **hooyo** *mor*, **aábbe** *far*, **waálid** *föräldrar*, **walaál** *syskon*, **habaryár** *moster*, **abtí** *morbror*, **eédde** *faster*, **adeér** *farbror*, **ayeéyo** *farmor*, *mormor*, **awoówe** *farfar*, *morfar*, **saaxiib** *vän*, **saaxiibád** *väninna*.

hooyáday	<i>min mor</i>	aabbáhay	<i>min far</i>
hooyádaa	<i>din mor</i>	aabbáhaa	<i>din far</i>
hooyádiis	<i>hans mor</i>	aabbáheed	<i>hennes far</i>
hooyádood	<i>deras mor</i>	aabbáhood	<i>deras far</i>

Även på t.ex. italienska gör man en liknande skillnad mellan *la mia casa* 'mitt hus' och *mia sorella* 'min syster'.

Däremot används de fulla possessiva ändelserna efter substantiv som inte enbart anger släktskapsförhållanden, bl.a. **nín** *man*, **wíil** *pojke, son*, **gabádh/gabár** *flicka, dotter*, liksom det kollektiva **carruúr** *barn*. Man kan ju vara man utan att ha någon fru och barn utan att ha några föräldrar.

§ 85. Plural vid underförstådda ägare

I possessiva konstruktioner där en person förknippas med någonting som den personen knappast kan vara ensam "ägare" till så används vanligen den possessiva formen i plural.

Aaminá aabbáhood *Aminas (och hennes syskons) far*
(eg. *Amina deras far*)

§ 86. Partitiv användning av possessiva suffix

De possessiva ändelserna används ofta också i en så kallad partitiv konstruktion efter ord som uttrycker mängd. Tillsammans med siffror används de fulla ändelserna, men vid vissa andra substantiv används de korta ändelserna.

labadooda	<i>båda två</i>	<i>both of them, the two of them</i>
qaarkood	<i>en del av dem</i>	<i>part of them</i>
dhammaántood	<i>de alla</i>	<i>all of them</i>
kúlligeen	<i>vi alla</i>	<i>all of us</i>
kulligood	<i>de alla</i>	<i>all of them</i>

§ 87. Possessivt + demonstrativt pronomen

De demonstrativa ändelserna kan också läggas till efter de possessiva ändelserna i stället för den bestämda artikeln.

Cumar wuxuu dhammeeyay mundulkiisii.

Omar har gjort färdig sin hydda, du vet.

§ 88. Interrogativa pronomen

Ett av de mycket få somaliska frågeord som inte är bildat av något annat ord är **ayo?** *vem?*

De allra flesta frågeord är annars bildade av substantiv eller av andra pronomen med hjälp av morfemet /ee/ eller /ma/.

Med /ma/ bildas:

	MASK.SING	FEM.SING.	PLURAL	
<i>vem?</i>	kúma	túma	kúwama	<i>vilka personer?</i>
<i>vad?</i>		maxáy?		

Svenskans *vilken?* motsvaras på somaliska av pronomen på **-ee**.

	MASK.SING	FEM.SING.	PLURAL	
<i>vilken?</i>	kée ?	tée ?	kúwee ?	<i>vilka?</i>

Dessa pronomen kan användas både självständigt och som ändelser. När **-keé/-teé** läggs som ändelser till substantiv försvinner betoningen från substantivets stam och bara ändelsen betonas. Ändelsernas /k/ och /t/ anpassas förstås till det föregående ljudet på samma sätt som den bestämda artikeln. Se § 25 och § 46.

OBEST. FORM	BEST. FORM	INTERROGATIV FORM	
xág <i>riktning</i>	xágga	xaggeé?	<i>vilken riktning? vart? var?</i>
éray <i>ord</i>	érayga	eraygeé?	<i>vilket ord?</i>
hál <i>plats</i>	hálka	halkeé?	<i>vilken plats? var? vart?</i>

Dhárka Xasán waa midabkeé? *Vilken färg är (det på) Hassans kläder?*

Av vissa substantiv bildas hellre en frågeform med suffixet **-ma**.

OBEST. FORM	INTERROGATIV FORM	
goór <i>tidpunkt</i>	goormá?	<i>vilken tidpunkt? när?</i>

§ 89. Interrogativ användning av possessiva former

När man frågar efter någons namn används korta possessiva ändelser. För att signalera att det är en fråga ligger betoningen då bara på den sista vokalen i ändelsen, på samma sätt som vid ändelsen *-eé*.

Magacaá?⁵ (*Vilket är) ditt namn? Vad heter du?*

Magaceéd? (*Vilket är) är hennes namn? Vad heter hon?*

Magaciís? (*Vilket är) är hans namn? Vad heter han?*

⁵ Observera att /k/ faller bort i ändelser efter stam som slutar med /c/.

§ 90. Adjektiv

I somaliskan finns inte lika många grundläggande adjektiv som i svenskan. Några av de vanligaste är:

wéyn stor	yár liten	dhéer lång	gaabán kort
cád vit, ljus	madów svart, mörk	culús tung	fudúd lätt, enkel

§ 91. Adjektiv bildade av substantiv

En hel del adjektiv är bildade av substantiv med hjälp av olika suffix som ofta slutar med **-n**. Man kan jämföra med hur svenska adjektiv ofta är bildade med ändelser som *-lig* eller *-sk*.

wanáag en bra sak, något bra	-sán	wanaagsán bra
fárax glädje, lycka, behag	-sán	faraxsán glad, lycklig

Många adjektiv är också bildade av substantiv med suffixed **-eéd**.

Soomaáli somalier	-eéd	Soomaaliyeéd somalisk
--------------------------	-------------	------------------------------

Några få är bildade med **-oód** eller **-aád**.

kiimíko kemi, kemikalie	-aád	kiimikaád kemisk
--------------------------------	-------------	-------------------------

§ 92. Ordningstal

Ordningstalen är adjektiv. Samtliga bildas helt regelbundet med adjektivändelsen **-aád**.

ków	<i>ett</i>	1aad = kowaád / koowaád	<i>första</i>
lába / lábo	<i>två</i>	2aad = labaád	<i>andra</i>
sáddex	<i>tre</i>	3aad = saddexaád	<i>tredje</i>
áfar	<i>fyra</i>	4aad = afraád / afaraád	<i>fjärde</i>
shán	<i>fem</i>	5aad = shanaád	<i>femte</i>

§ 93. Particip

Det som i svenskan kallas för perfekt particip är egentligen ett slags adjektiv som man bildar av verb. På precis samma sätt är det i somaliskan. Ändelsen är **-án** eller ibland **-sán**.

sawiraa, sawírayaa tecknar, ritar	sawirán tecknad, ritad
qoraa, qórayaa skriver	qorán skriven

§ 94. Adjektivens böjning

Somaliska adjektiv har väldigt få böjningsformer. Substantivens genus och bestämda form påverkar inte adjektiven över huvud taget.

gabár yar en liten flicka	wíil yar en liten pojke
gabárta yar den lilla flickan	wíilka yar den lille pojken

§ 95. Distributiv form

Adjektiven bildar en slags pluralform med prefix. I de flesta fall upprepas första stavelsen i adjektivet, men vissa oregelbundenheter förekommer.

Denna form uttrycker en upprepning eller sprindning (distribution) av egenskapen, antingen på olika föremål eller på olika delar av ett enda föremål. Därför är detta inte riktigt detsamma som en vanlig pluralform.

GRUNDFORM		DISTRIBUTIV FORM	
yár	<i>liten</i>	yaryár	<i>små, liten på flera ställen</i>
wanaagsán	<i>bra</i>	wanwanaagsán	<i>bra</i>
gaabán	<i>kort</i>	gaagaabán	<i>korta</i>
dhéer	<i>lång</i>	dhaadhéer	<i>långa</i>
wéyn	<i>stor</i>	waawéyn	<i>stora</i>

Det är inte obligatoriskt att använda den distributiva formen, men av mera frekventa adjektiv används den nästan alltid. Av mera ovanliga adjektiv används den mera sällan.

§ 96. Komparativ

För att uttrycka motsvarigheten till svenskans komparativ placerar man på somaliska helt enkelt prepositionen **ká** *än, från, av* framför adjektivet. Det finns ingen komparativändelse i somaliskan.

Shan waa ay ká yar tahay siddéed. *Fem är mindre än åtta.*

(Fem är lite jämfört med åtta.)

§ 97. Superlativ

Motsvarigheten till svenskans superlativ bildas med prepositions-klustret **ugú** som till sin betydelse närmast motsvarar svenskans *allra*.

ugú wéyn *(allra) störst*

§ 98. Verb

Nästan alla somaliska verb böjs regelbundet. Det finns bara sex oregelbundna verb.

De regelbundna verben kan delas in i tre olika typer, så kallade konjugationer, med vissa mycket små skillnader i böjningen sinsemellan.

Precis som i franskan, spanskan, tyskan, finskan, ryskan, arabiskan och många andra språk finns det i somaliskan olika verbformer för första (*jag, vi*), andra (*du, ni*) och tredje person (*han, hon, den, det, de*) i singular och plural. I tredje person singular finns det dessutom olika former för maskulinum (*han*) och femininum (*hon*).

§ 99. Presens

Presens uttrycker nutid och slutar i stort sett alltid på /r/ i svenskan.

Samtliga regelbundna somaliska presensformer innehåller suffixet /aa/.

Suffixet /t/ läggs till i 2:a person singular (*du*) och plural (*ni*) samt i 3:e person singular femininum (*hon*).

Suffixet /n/ läggs till i alla former i plural (*vi, ni, de*).

1 sg.	<i>jag</i>	-aa	heesaa	<i>jag sjunger</i>
2 sg.	<i>du</i>	-taa	heestaa	<i>du sjunger</i>
3 sg.m.	<i>han</i>	-aa	heesaa	<i>han sjunger</i>
3 sg.f.	<i>hon</i>	-taa	heestaa	<i>hon sjunger</i>
1 pl.	<i>vi</i>	-naa	heesnaa	<i>vi sjunger</i>
2 pl.	<i>ni</i>	-taan	heestaan	<i>ni sjunger</i>
3 pl.	<i>de</i>	-aan	heesaan	<i>de sjunger</i>

§ 100. Preteritum

Preteritum används för att uttrycka förfluten tid. I svensk grammatik kallas preteritum ofta för imperfekt och ändelsen är oftast **-de**, **-te**, t.ex. *vände*, *köpte*. Några verb har i stället en vokalväxling, t.ex. *skriver*, *skrev*.

Regelbundna somaliska verb slutar i preteritum på **-ay** / **-een** i stället för presensformernas **-aa** / **-aan**.

1 sg	<i>jag</i>	-ay	heesay	<i>jag sjöng</i>
2 sg	<i>du</i>	-tay	heestay	<i>du sjöng</i>
3 sg.m.	<i>han</i>	-ay	heesay	<i>han sjöng</i>
3 sg.f.	<i>hon</i>	-tay	heestay	<i>hon sjöng</i>
1 pl.	<i>vi</i>	-nay	heesnay	<i>vi sjöng</i>
2 pl.	<i>ni</i>	-teen	heesteen	<i>ni sjöng</i>
3 pl.	<i>de</i>	-een	heeseen	<i>de sjöng</i>

§ 101. Ljudförändringar

I verbböjningen inträffar en del ljudförändringar beroende på det sista ljudet i verbets stam och det första ljudet i ändelsen.

Exemplen nedan innehåller bara presensformerna, men ljudväxlingarna blir förstås precis desamma även i preteritum.

§ 102. Verbtyp 1

Hit hör verb med en stam som slutar på konsonant.

(a) Om verbets stam slutar på någon av konsonanterna /d, y, w, c, h, x, kh, q, ' / övergår ändelsernas /t/ till /d/ på samma sätt som i substantivens olika ändelser. Se § 25.

1 sg	bood-aa <i>hoppas</i>	dhac-aa <i>faller, inträffar</i>
2 sg	bood-daa	dhac-daa
3 sg.m.	bood-aa	dhac-aa
3 sg.f.	bood-daa	dhac-daa
1 pl.	bood-naa	dhac-naa
2 pl.	bood-daan	dhac-daan
3 pl.	bood-aan	dhac-aan

(b) Ändelsernas /t/ smälter samman med ett föregående /l/ i stammen vilket resulterar i ett /sh/.

1 sg	hel-aa <i>hittar, får</i>
2 sg	heshaa
3 sg.m.	hel-aa
3 sg.f.	heshaa
1 pl.	hel-naa
2 pl.	heshaan
3 pl.	hel-aan

(c) Ändelsernas /t/ smälter samman med ett föregående /dh/ i stammen vilket i uttalet resulterar i ett långt /dhdh/. Det markeras dock inte i stavningen eftersom bokstaven <dh> inte får dubbeltecknas.

Sådana former med /dh/ förekommer främst i norr, medan samma verb i söder vanligtvis innehåller /r/ i stället och då böjs på helt vanligt sätt.

1 sg	hadh-aa ^N <i>blir kvar, återstår</i>	har-aa ^S <i>blir kvar, återstår</i>
2 sg	[hadh- dh aa] > hadhaa	har-taa
3 sg.m.	hadh-aa	har-aa
3 sg.f.	[hadh- dh aa] > hadhaa	har-taa
1 pl.	hadh-naa	har-naa
2 pl.	[hadh- dh aan] > hadhaan	har-taan
3 pl.	hadh-aan	har-aan

(d) Vid verb med stam som slutar på /k/ eller /m/ övergår helt regelbundet /k/ > /g/ och /m/ > /n/ före ändelser som börjar med konsonant.

1 sg	buk-aa	ex. m~n
2 sg	bug-taa	
3 sg.m.	buk-aa	
3 sg.f.	bug-taa	
1 pl.	bug-naa	
2 pl.	bug-taan	
3 pl.	buk-aan	

(e) Om verbets stam slutar på två konsonanter måste de separeras med en inskottsvokal om ändelsen börjar med ytterligare en konsonant, annars skulle det uppstå en grupp med tre konsonanter, något som är omöjligt i somaliskan.

1 sg	ex.
2 sg	
3 sg.m.	
3 sg.f.	
1 pl.	
2 pl.	
3 pl.	

(f) En del verb får både inskottsvokal och anpassning av ändelsernas /t/.

1 sg	ord-aa
2 sg	orod-daa
3 sg.m.	ord-aa
3 sg.f.	orod-daa
1 pl.	orod-naa
2 pl.	orod-daan
3 pl.	ord-aan

/ord/-/taa/ skulle utan dessa ljudväxlingar ge den oacceptabla formen ***ordtaa** med tre konsonanter och /dt/. Konsonantgruppen måste alltså brytas upp med en vokal och ändelsens /t/ anpassas till stammens /d/.

(g) En del verb får inskottsvokal och samtidigt en förändring av den sista konsonanten i stammen eftersom /k/ eller /m/ övergår helt regelbundet till /g/ respektive /m/ och konsonanterna /l/+t/ smälter samman till /sh/.

1 sg	ark-aa <i>ser</i>	kulm-aa <i>träffar</i>	hadl-aa <i>talar</i>
2 sg	arag-taa	kulan-taa	hadashaa
3 sg.m.	ark-aa	kulm-aa	hadl-aa
3 sg.f.	arag-taa	kulan-taa	hadashaa
1 pl.	arag-naa	kulan-naa	hadal-naa
2 pl.	arag-taan	kulan-taan	hadashaan
3 pl.	ark-aan	kulm-aan	hadl-aan

/ark-/taa/ skulle utan dessa ljudväxlingar ge den oacceptabla formen *arktaa med tre konsonanter och /k/ följt av en konsonant. Konsonantgruppen måste alltså brytas upp med en vokal och /k/ ersättas med /g/ då vokal inte följer.

/hadl-/taa/ skulle utan ljudväxlingar ge den oacceptabla formen *hadltaa med tre konsonanter och /lt/ som ju enligt reglerna ska övergå till /sh/.

§ 103. Verbtyp 2

Hit hör verb med en stam som slutar på /i/ eller /ee/.

Om ändelsen börjar med vokal skjuts konsonanten /y/ in som en buffert mellan stammens och ändelsens vokaler.

(a) Änselsens /t/ övergår till /s/ efter stam som slutar på vokalen /i/.

Mellan två vokaler får ändelsen i 1 person plural ett långt /nn/.

1 sg	si yaa ger	akhri yaa läser
2 sg	sii -saa	akhri -saa
3 sg.m.	si yaa	akhri yaa
3 sg.f.	sii -saa	akhri -saa
1 pl.	si nnaa	akhri nnaa
2 pl.	sii -saan	akhri -saan
3 pl.	si yaaan	akhri yaaan

(b) Ett långt /ee/ sist i stammen övergår till diftongen /ey/ som oftast skrivs /ay/ ifall ändelsen börjar med en konsonant.

Änselsens /t/ övergår till /s/ även efter konsonantern /y/.

1 sg	samee yaa gör	
2 sg	samey -saa	eller oftare samay -saa
3 sg.m.	samee yaa	
3 sg.f.	samey -saa	eller oftare samay -saa
1 pl.	samey -naa	eller oftare samay -naa
2 pl.	samey -saan	eller oftare samay -saan
3 pl.	samee yaaan	

§ 104. Verbtyp 3

Hit hör verb med en stam som slutar på /t/. Till en början kan det vara lätt att bli lurad att tro att den maskulina formen i 3:e pers. singular är en feminin form. Detta /t/ är från början en ordbildningsändelse som används flitigt för att bilda nya verb av andra verb eller substantiv.

Observera även att 1 pers. pl. alltid slutar på **-nnaa** i verbtyp 3.

(a) När man lägger till ändelsens /t/ efter stammens /t/ blir det för många konsonater i en följd när stammen redan slutar på två konsonanter. Då skjuter man som in vokalen /a/ mellan de båda konsonanterna i stammen.

1 sg	hayst-aa <i>håller, har</i>		hayst-aa
2 sg	haysataa	< *hays_t-taa	< *hayst-taa
3 sg.m.	hayst-aa		hayst-aa
3 sg.f.	haysataa	< *hays_t-taa	< *hayst-taa
1 pl.	haysanna	< *hays_t-naa	< *hayst-naa
2 pl.	haysataan	< *hays_t-taan	< *hayst-taan
3 pl.	hayst-aan		hayst-aan

Observera att man inte kan ha /tt/ enligt de somaliska ljudreglerna! Därför kommer det dubbla /t/ som uppstår inte till uttryck i verkligheten.

Andra sådana verb:

dhigt-aa, **dhiga-taa** *studerar*

(b) Efter en vissa konsonanter övergår /t/ som vanligt till /d/. Se § 25.

1 sg	booqd-aa <i>besöker</i>	< *booqt-aa
2 sg	booqataa	< *booqt-taa
3 sg.m.	booqd-aa	< *booqt-aa
3 sg.f.	booqataa	< *booqt-taa
1 pl.	booqanna	< *booqt-naa
2 pl.	booqataan	< *booqt-taan
3 pl.	booqd-aan	< *booqt-aan

(c) Några verb har en stam som slutar med /t/+t/. Två /t/ ger ett enkelt /t/, medan tre /t/ kräver inskottsvokal vilket ledet till */tatt/ som i sin tur resulterar i /dat/ eftersom ett enkelt /t/ mellan vokaler övergår till /d/.

1 sg	qaat-aa <i>tar</i>	< *qaatt-aa
2 sg	qaadataa	< *qaatt- taa
3 sg.m.	qaataa	< *qaatt-aa
3 sg.f.	qaadataa	< *qaatt- taa
1 pl.	qaadannaa	< *qaatt- naa
2 pl.	qaadataan	< *qaatt- taan
3 pl.	qaataan	< *qaatt-aan

(d) Några få verb har i den mera nordliga varieteten en stam som slutar med /dh/+t/. Då smälter /t/ samman med /dh/ till ett långt [dh:], men detta markeras ju inte i stavningen, då <dh> hör till de bokstäver som inte dubbeltecknas.

I den sydliga varieteten innehåller sådana verb förstås /r/ i stället för /dh/.

1 sg	xidhaa ^N <i>tar på sig</i>	< *xidht-aa	xirt-aa ^S
2 sg	xidhataa	< *xidht- taa	xirataa
3 sg.m.	xidhaa	< *xidht-aa	xirt-aa
3 sg.f.	xidhataa	< *xidht- taa	xirataa
1 pl.	xidhannaa	< *xidht- naa	xirannaa
2 pl.	xidhataan	< *xidht- taan	xirataan
3 pl.	xidhaan	< *xidht-aan	xirt-aan

(e) I vissa verb finns en vokal före /t/ i samtliga former. På samma sätt som i t.ex. den bestämda artikeln övergår då stammens /t/ till /d/ före ändelser som börjar med vokal.

Däremot får man som vanligt /t/ i stället för dubbelt /t+/t/ när ändelsen börjar med /t/.

1 sg	gashad-aa <i>tar på sig</i>	< *gashat-aa
2 sg	gashataa	< *gashat-taa
3 sg.m.	gashad-aa	< *gashat-aa
3 sg.f.	gashataa	< *gashat-taa
1 pl.	gashanna	< *gashat-naa
2 pl.	gashataan	< *gashat-taan
3 pl.	gashad-aan	< *gashat-aan

Andra sådana verb:

tukad-aa,	tuka-taa	<i>ber</i>
dhammaad-aa,	dhammaa-taa	<i>slutar, tar slut</i>
dhaansad-aa,	dhaansa-taa	<i>hämtar vatten</i>
kaydsad-aa,	kaydsa-taa	<i>förvarar, lagrar</i>
karsad-aa,	karsa-taa	<i>lagar mat åt sig själv</i>

(f) Några få verb har en annan inskottsvokal än /a/.

1 sg	socd-aa <i>går</i>	< *soct-aa
2 sg	socotaa	< *soct-taa
3 sg.m.	socd-aa	< *soct-aa
3 sg.f.	socotaa	< *soct-taa
1 pl.	soconna	< *soct-naa
2 pl.	socotaan	< *soct-taan
3 pl.	socd-aan	< *soct-aan

I den maskulina formen **socdaa** *går* måste /t/ övergå till /d/ efter /c/ på samma sätt som i den bestämda artikeln. Se § 25.

§ 105. Progressiva verbformer

Precis som i engelskan så finns det i somaliskan enkla och progressiva verbformer i presens och preteritum.

I de progressiva formerna övergår personändelsernas /t/ alltid till /s/ eftersom det progressiva suffixet slutar på /y/.

	enkelt presens		progressivt presens	
1 sg	heesaa	<i>I sing</i>	heésayaa	<i>I am singing</i>
2 sg	heestaa		heésaysaa	
3 sg.m.	heesaa		heésayaa	
3 sg.f.	heestaa		heésaysaa	
1 pl.	heesnaa		heésaynaa	
2 pl.	heestaa		heésaysaan	
3 pl.	heesaan		heésayaan	
	enkelt preteritum		progressivt preteritum	
1 sg	heesay	<i>I sang</i>	heésayay	<i>I was singing</i>
2 sg	heestay		heésaysay	
3 sg.m.	heesay		heésayay	
3 sg.f.	heestay		heésaysay	
1 pl.	heesnay		heésaynay	
2 pl.	heesteen		heésayseen	
3 pl.	heeseen		heésayeen	

I verb av typ 2 och 3 föregås det progressiva suffixet alltid av /n/.

2.	siiyaa, sii-saa	<i>gives</i>	sií-nay-aa	<i>he is giving</i>
	akhriyaa, akhri-saa	<i>reads</i>	akhrí-nay-aa	<i>he is reading</i>
	sameeyaa, samay-saa	<i>does</i>	samáy-nay-aa	<i>he is doing</i>
3	booqdaa, booqa-taa	<i>takes</i>	booqá-nay-aa	<i>he is visiting</i>
	qaataa, qaada-taa	<i>visits</i>	qaadá-nay-aa	<i>he is taking</i>
	socdaa, socio-taa	<i>walks</i>	socó-nay-aa	<i>he is walking</i>

§ 106. Progressivt presens för nära framtid

Precis som i engelskan kan progressivt presens i somaliskan användas för att uttrycka nära förestående framtida handlingar.

Berri waxaan ka dul boodayaa Maroodi.

I morgon ska jag hoppa över Elefanten.

§ 107. Verb med bara en aspekt

Vissa verb används (nästan) bara i den enkla aspekten, bl.a.

rabaa (m.), **rabtaa** (f.) *önskar, vill (ha)*

leeyahay (m.), **leedahay** (f.) *har*

haystaa (m.), **haysataa** (f.) *har, håller*

Hit hör framför allt verb som betecknar olika typer av tillstånd som man kan befinna sig i.

Verbstammen /doon/ har utvecklat en betydelseskillnad mellan enkel och progressiv aspekt. Den enkla aspekten **doonaa** (m.), **doontaa** (f.) används som hjälpverb i futurum, motsvarande *kommer att*, medan den progressiva aspekten **doonayaa** (m.), **doonaysaa** (f.) används modalt, för att uttrycka *vill, avser, tänker*.

§ 108. Infinitiv

Infinitiven har två olika ändelser beroende på om stammen slutar på konsonant eller på vokal. Verb av typ 1 har ändelsen **-i** och verb av typ 2 och 3 har ändelsen **-n**. Betoningen faller alltid sist i stammen, före ändelsen.

		pres.fem.	infinitiv	
Typ 1	-i	qor-taa	qór-i	<i>skriva</i>
Typ 2	-n	akhri-saa	akhrí-n	<i>läsa</i>
		samay-saa	samay-n	<i>göra</i>
Typ 3	-n	haysa-taa	haysá-n	<i>läsa</i>
		soco-taa	socó-n	<i>gå</i>

Den somaliska infinitivformen används bara tillsammans med en handfull hjälpverb, bl.a. **doonaa** *kommer att*, **jiray** *brukade*, **karaa** *kan*, **waayaa** *klarar inte*, **lahaa** *skulle...*

Hjälpverbet placeras alltid efter infinitivformen.

Cali wuu bogsán doonaa. *Ali kommer att bli bra.*

Sahra wáxa ay samayn kartaa waxyaabó badán.

Sahra kan göra många saker.

§ 109. Habitueellt preteritum

Habitueellt eller vanemässigt preteritum bildas huvud verbet i infinitiv följt av hjälp verbet **jiray** brukade i preteritum.

1 sg.	<i>jag</i>	heesi jiray	<i>jag brukade sjunga</i>
2 sg.	<i>du</i>	heesi jirtay	<i>du brukade sjunga</i>
3 sg.m.	<i>han</i>	heesi jiray	<i>han brukade sjunga</i>
3 sg.f.	<i>hon</i>	heesi jirtay	<i>hon brukade sjunga</i>
1 pl.	<i>vi</i>	heesi jirnay	<i>vi brukade sjunga</i>
2 pl.	<i>ni</i>	heesi jirteen	<i>ni brukade sjunga</i>
3 pl.	<i>de</i>	heesi jireen	<i>de brukade sjunga</i>

Habitueellt preteritum uttrycker en vanemässigt upprepade handling i det förflutna.

Maalin waliba waa uu waraabin jiray moxoggii.

Varje dag vattnade han (brukade han vattna) kassavan.

Som framgår av exemplet måste man inte använda hjälp verbet *brukade* i svenskan. I somaliskan använder man dock konsekvent habitueellt preteritum för att beskriva upprepade handlingar i det förflutna.

§ 110. Futurum

Futurum bildas med huvud verbet i infinitiv följt av hjälp verbet **doonaa** *kommer att* i presens.

1 sg	<i>jag</i>	heesi doonaa	<i>jag kommer att sjunga</i>
2 sg	<i>du</i>	heesi doontaa	<i>du kommer att sjunga</i>
3 sg.m.	<i>han</i>	heesi doonaa	<i>han kommer att sjunga</i>
3 sg.f.	<i>hon</i>	heesi doontaa	<i>hon kommer att sjunga</i>
1 pl.	<i>vi</i>	heesi doonnaa	<i>vi kommer att sjunga</i>
2 pl.	<i>ni</i>	heesi doontaan	<i>ni kommer att sjunga</i>
3 pl.	<i>de</i>	heesi doonaan	<i>de kommer att sjunga</i>

Waa uu bogsán doonaa. *Han kommer att bli frisk.*

För att uttrycka nära förestående framtid används många gånger den progressiva presensformen i stället för futurum.

§ 111. Sammanfattning av tempus och aspekt

	ENKEL	PROGRESSIV	HABITUELL ASPEKT
PRETERITUM	<i>I sang</i>	<i>I was singing</i>	<i>I used to sing</i>
1 sg	heesay	heesayay	heési jiray
2 sg	heestay	heesaysay	heési jirtay
3 sg.m.	heesay	heesayay	heési jiray
3 sg.f.	heestay	heesaysay	heési jirtay
1 pl.	heesnay	heesaynay	heési jirnay
2 pl.	heesteen	heesayseen	heési jirteen
3 pl.	heeseen	heesayeen	heési jireen
PRESENS	<i>I sing</i>	<i>I am singing</i>	
1 sg	heesaa	heesayaa	
2 sg	heestaa	heesaysaa	
3 sg.m.	heesaa	heesayaa	
3 sg.f.	heestaa	heesaysaa	
1 pl.	heesnaa	heesaynaa	
2 pl.	heestaa	heesaysaan	
3 pl.	heesaan	heesayaan	
FUTURUM	<i>I will sing</i>		
1 sg	heési doonaa		
2 sg	heési doontaa		
3 sg.m.	heési doonaa		
3 sg.f.	heési doontaa		
1 pl.	heési doonnaa		
2 pl.	heési doontaan		
3 pl.	heési doonaan		

§ 112. Imperativ

Formen i imperativ singular (*gör det, du!*) saknar ändelse och sammanfaller alltså med verbets stam.

I imperativ plural (*gör det, ni!*) lägger man ändelsen **-a** till stammen.

Betoningen i imperativ faller på näst sista vokalpositionen eller moran, med undantag för de former av verb av typ 3 som slutar på **-ó**.

Typ 1.

ENKELT PRESENS, 3 SING			IMPERATIV		
MASK	FEM		SING	PLUR	
sawir-aa	sawir-t-aa	<i>ritar</i>	sáwir	sawír-a	<i>rita!</i>

I verb av typ 2 skjuter man in /y/ som en buffert före pluraländelsen.

akhri-y-aa	akhri-saa	ákhri	akhrí-y-a	<i>läs!</i>
shaqee-y-aa	shaqey-saa	shaqée	shaqée-y-a	<i>arbeta!</i>

I verb av typ 3 använder man i singular samma stam som i femininum 3.sg., men vokalen i ordslutet blir **-ó** i stället för **-a-** före ändelsen.⁶

Före ändelsen **-a** i plural är stammen däremot den samma som i maskulinum 3.sg.

booqd-aa	booqa-taa	booqó	boóqd-a	<i>besök!</i>
qaat-aa	qaada-taa	qaadó	qaát-a	<i>ta!</i>

⁶ D.v.s. precis samma växling som i t.ex. **hoóyo** *mor*, **hooyáda** *modern*.

§ 113. Konjunktiv

Konjunktivformerna betecknar handlingar som inte är förankrade i verkligheten. Konjunktivformerna används därför framför allt i bisatser och i nekade satser.

Konjunktivens presensformer slutar på **-o** i stället för **-aa**, men ändelserna **-taan**, **-aan** är desamma både i konjunktiv och i vanligt presens.

I 2 person singular (*du*) finns det två alternativa ändelser: **-to** eller **-tid**.

I preteritum konjunktiv finns inte olika personformer, utan bara en enda form som slutar på **-(i)n** i enkel aspekt och **-ayn(in)** i progressiv aspekt.

	ENKEL	PROGRESSIV	HABITUELL ASPEKT
PRETERITUM KONJUNKTIV			
	heesin	heesayn(in)	heési jirin

PRESENS KONJUNKTIV

1 sg	heeso	heesayo
2 sg	heesto / heestid	heesayso / heesaysid
3 sg.m.	heeso	heesayo
3 sg.f.	heesto	heesayso
1 pl.	heesno	heesayno
2 pl.	heestaan	heesaysaan
3 pl.	heesaan	heesayaan

FUTURUM KONJUNKTIV

1 sg	heési doono
2 sg	heési doonto / heési doontid
3 sg.m.	heési doono
3 sg.f.	heési doonto
1 pl.	heési doonno
2 pl.	heési doontaan
3 pl.	heési doonaan

I bisatser som innehåller ett subjektsord står predikatsverbet i konjunktiv.

U sheeg fasalka waxa aad biyaha u isticmaasho gurigiinna.

Berätta för klassen vad du använder vatten till hemma hos er.

Sawirradani waxa ay ina tusayaan meelaha aynu biyaha ka helno.

De här bilderna visar oss de platser som vi hittar vatten på.

Markii Qur'aanka akhriskiisu uu dhammaado carruurta waxa ay aadayaan guriga adeerkood. *När Koranläsningen tar/tagit slut går barnen hem till sin farbror.*

§ 114. Nekat progressivt presens

Progressivt presens kan göras nekande på två olika sätt.

	NEGATION + KONJUNKTIV	INFINITIV + "NEGATIONSVERB"
1 sg.	má cunayo	cúni maayo
2 sg.	má cunayso	cúni mayso / maysid
3 sg. m.	má cunayo	cúni maayo
3 sg. f.	má cunayso	cúni mayso
1 pl	má cunayno	cúni mayno
2 pl	má cunaysáan	cúni maysaan
3 pl	má cunayáan	cúni maayaan

§ 115. Reducerade verbformer

De somaliska verbens fulla böjning innehåller normalt **fem** distinkta former: *jag=han, du=hon, vi, ni, de*.

Vid sidan av den fulla böjningen finns även en reducerad böjning med bra **tre** distinkta former: *jag=du=han=ni=de, hon, vi*.

I den reducerade böjningen har bara 3 p.sg.fem. (*hon*) suffixet **-t-** och 1 p.pl. (*vi*) suffixet **-n-**. Presensformerna har dessutom ett kort **-a** i stället för de fulla formernas långa **-aa**.

ENKELT PRESENS	FULLA FORMER	REDUCERADE FORMER
1 sg.	heesaa	heesa <i>sjunger</i>
2 sg.	heestaa	heesa
3 sg. m.	heesaa	heesa
3 sg. f.	heestaa	heesta
1 pl.	heesnaa	heesna
2 pl.	heestaa	heesa
3 pl.	heesaa	heesa

Reducerade former finns för alla tempus och aspekter.

	ENKELT	PROGRESSIVT	HABITUELLT
PRETERITUM	heesay	heesayay	heési jiray
3 sg.f.	heestay	heesaysay	heési jirtay
1 pl.	heesnay	heesaynay	heési jirnay
PRESENS	heesa	heesaya	
3 sg.f.	heesta	heesaysa	
1 pl.	heesna	heesayna	
FUTURUM	heési doona		
3 sg.f.	heési doonta		
1 pl.	heési doonna		

De reducerade formerna har två användningsområden:

- i huvudsats används de om satsens subjekt är fokuserat.
- i relativ bisats används de om bisatsen inte innehåller något eget subjekt, utan verbets subjekt återfinns i huvudsatsen.

De somaliska reducerade formerna motsvaras många gånger av particip i andra språk, t.ex. svenskans presens particip på *-ande*.

bisad hurdaya *en katt som sover = en sovande katt*

Somaliska reducerade verbformer kan i en del fall också fylla en funktion som motsvaras av adjektiv i andra språk.

m.sg./pl. **soó socda** *följande, som följer, nästa*

f. sg. **soó socota**

De REDUCERADE formerna omnämns i andra grammatikbeskrivningar även som KORTA, ATTRIBUTIVA eller RELATIVA verbformer.

§ 116. Oregelbundna prefixverb

Somaliskan har sex oregelbundna verb. De böjs delvis med hjälp av prefix. Förutom de mycket oregelbundna verben *är* och *har* finns följande fyra prefixverb.

PRESENS	<i>ligger</i>	<i>kommer</i>	<i>säger</i>	<i>kan, känner till</i>
3 p.sg.m.	yaallaa	yimaaddaa	yiraahdaa	yaqaan
3 p.sg.f.	taallaa	timaaddaa	tiraahdaa	taqaan
PRETERITUM	<i>låg</i>	<i>kom</i>	<i>sa</i>	<i>kunde, kände till</i>
3 p.sg.m.	yaallay	yimid	yidhi^N / yiri^S	aqooday
3 p.sg.f.	taallay	timid	tidhi^N / tiri^S	aqootay

§ 117. Böjningen av verbet *är*

PRESENS	<i>är</i>		REDUCERAT PRESENS
1 sg.	ahay	1 pl.	nahay alla pers. ah
2 sg.	tahay	2 pl.	tihiiin
3 sg. m.	yahay	3 pl.	yihiiin
3 sg. f.	tahay		
PRETERITUM	<i>var</i>		
1 sg.	ahaa	1 pl.	ahayn
2 sg.	ahayd	2 pl.	ahaydeen
3 sg. m.	ahaa	3 pl.	ahaayeen
3 sg. f.	ahayd		
NEKAT PRESENS	<i>är inte</i>		
1 sg.	má ihi (ahi)	1 pl.	má ahin / ihin
2 sg.	má tihid	2 pl.	má tihin
3 sg. m./f. / pl.			má aha
NEKAT PRETERITUM	<i>var inte</i>		
alla pers.	má ahayn		

§ 118. Användningen av verbet *är*

a) Om predikatsfyllnaden är ett substantiv behövs inget *är* på somaliska.

Aamina waa macallimad. *Amina är lärare.*

Gacantu waa wasakh. (ordagrant: *Handen PÅSTÅENDE smutsig sak.*)

Handen är smutsig.

b) Om predikatsfyllnaden är ett adjektiv måste *är* användas.

Gacantu waa yar tahay. (ordagrant: *Handen PÅSTÅENDE liten är.*)

Handen är liten.

c) Den reducerade verbformen **ah** utelämnas när subjektet är fokuserat och predikatsfyllnaden utgörs av ett adjektiv.

Wáx baa ká maqán Ø. (ordagrant: *En sak FOKUS från saknad (är).*)

Någonting saknas.

Eraygeé baa kú habboón Ø sáwirka?

(ordagrant: *Ord-vilket FOKUS i passande (är) bilden?*)

Vilket ord passar till bilden?

§ 119. Bøjningen av verbet *har*

Det här verbet har uppstått genom sammansmältning av roten /le/ *ägande, havande* och verbet *yahay* 'är'.

PRESENS	<i>har</i>		
1 sg.	leeyahay	1 pl.	leenahay
2 sg.	leedahay	2 pl.	leedihiin
3 sg. m.	leeyahay	3 pl.	leeyihiin
3 sg. f.	leedahay		
PRETERITUM	<i>hade</i>		
1 sg.	lahaa	1 pl.	lahayn
2 sg.	lahayd	2 pl.	lahaydeen
3 sg. m.	lahaa	3 pl.	lahaayeen
3 sg. f.	lahayd		
NEKAT PRESENS	<i>har inte</i>		
1 sg.	má lihi	1 pl.	má lihin
2 sg.	má lihid	2 pl.	má lihidin
3 sg. m.	má laha	3 pl.	má laha
3 sg. f.	má laha		
NEKAT PRETERITUM	<i>hade inte</i>		
alla pers.	má lahayn		

§ 120. Prefixböjda verb i bisatser

Av de oregelbunda, prefixböjda verben används de vanliga presensformerna även i bisatser.

Marka ay xilli kulul tahay waxa aynu xidhannaa dhar fudud.

När det är en varm årstid tar vi på oss lätta kläder.

Sheeg magacyada laba ciidood oo Islaamku leeyahay.

Säg namnen på två helger som Islam har.

Qor laba waxtar oo kale oo uu dabku leeyahay.

Skriv två andra användningar som elden har.

§ 121. Bildning av verb

§ 122. Verb på **-iyaa** bildade av substantiv

kulayl *värme* **kulayliyaa** *värmer ngt*

qabow *kyla* **qaboojiyaa** *kyler ngt*

§ 123. Verb på **-oobaa** bildade av substantiv

biyo *vatten* **biyoobaa** *blir till vatten, smälter*

wasakh *smuts* **wasakhoobaa** *blir smutsig*

§ 124. Verb på **-aataa** bildade av adjektiv

Mycket vanligt suffix som i stort sett kan läggas till alla adjektiv.

kulul *varm* **kululaataa** *blir varm*

§ 125. Verb på **-eeyaa** bildade av adjektiv eller substantiv

kulul *varm* **kululeeyaa** *värmer ngt*

yar *liten* **yareeyaa** *minskar ngt, reducerar ngt*

wasakh *smuts* **wasakheeyaa** *smutsar ner ngt*

§ 126. Verb på **-iyaa** bildade av andra verb

Dessa verb uttrycker oftast att en person ser till att eller gör så att någonting inträffar eller förmår en annan person att utföra en handling.

aadaa, aaddaa *går*

aaddiyaa, aaddisaa *för = gör så att ngn/ngt går/flyttar sig*

buuxaa, buuxdaa *är full*

buuxiyaa, buuxisaa *fyller = gör så att ngt blir fullt*

guuraa, guurtaa *flyttar (av egen kraft)*

guuriyaa, guurisaa *(för)flyttar ngt, kopierar = gör så att*

ngt flyttar från en plats till en annan

karaa, kartaa kokar (av egen kraft)

kariyaa, karisaa ngn kokar ngt, ngn lagar mat = gör så att
ngt kokar, får ngt att koka

qalloocaa, qalloocdaa är böjd, svänger

qalloociyaa, qalloocisaa böjer = gör så att ngt blir böjt

uraa, urtaa luktar, avger lukt

uriyaa, urisaa luktar, känner lukt

Observera också hur suffixets /i/ påverkar vokalen /a/ i roten. Om roten slutar med /x/, /c/ eller /' / övergår /a/ i roten till /i/, annars till /e/.

baxaa, baxdaa kommer ut, kommer fram

bixiyaa, bixisaa tar fram, tar ut, drar upp = gör så att
ngn/ngt kommer ut, får ngn/ngt att komma ut

galaa, gashaa går in, kommer in

geliyaa, gelisaa för in = gör så att ngn/ngt kommer in i ett
utrymme, får ngn/ngt att gå in

§ 127. Verb på **-siiyaa**

Dessa verb är bildade med det enkla verbet **siiyaa** ger och uttrycker att en person ser till att en handling sätts i gång som huvudsakligen har inverkan på en annan person eller ett föremål.

faham förstånd

fahamsiiyaa, fahamsiisaa får ngn att förstå, förklarar

dareen känsla

darensiiyaa, darensiisaa låter ngn känna

socod rörelse

socodsiiyaa, socodsiisaa sätter i gång ngt

§ 128. Verb på –**sadaa** bildade av andra verb

Dessa verb uttrycker oftast en handling som har en ”nyttoeffekt” så att personen som utför handlingen får något positivt ut av det hela.

fiiriyaa, fiirisaa *tittar på ngt*

u fiirsadaa, fiirsataa *betraktar ngt*

kariyaa, karisaa *kokar, lagar (mat)*

karsadaa, karsataa *kokar, lagar mat åt sig själv*

joogaa, joogtaa *befinner sig, står*

joogsadaa, joogsataa *stannar, slutar*

Ett /l/ i stammen smälter ihop med suffixets /s/ vilket ger /sh/.

kaaliyaa, kaalisaa *stödjer, hjälper*

kaashadaa, kaashataa *tar stöd av ngn, tar hjälp av ngn*

§ 129. Enkla satser

Varje typ av enkel sats (påstående, fråga, uppmaning, önskan, möjlighet; jakad eller nekad sats) innehåller i somaliskan en speciell partikel som anger vilken typ av sats det är frågan om, en så kallad **SATSPARTIKEL**.

Den vanligast satspartikeln är **waa**. Den anger att satsen är ett jakande påstående eller en frågeordsfråga. Partikeln uttalas utan någon egen betoning om det följande ordet har en betoning.

Ex

Somaliska satser är uppbyggda av tre typer av fraser:

- SUBSTANTIVFRASER,
- EN PARTIKELFRAS,
- EN VERBFRAS.

Ordningföljden mellan fraserna är ganska fri. Främst partikelfrasens placering är mera bunden.

Ordföljden inuti fraserna är helt fixerad.

§ 130. Partikelfrasen

Partikelfrasen kan maximalt innehålla

- en partikel som anger satsens typ eller satsens fokus
- ett kort obetonat pronomen som anger satsens subjekt

De pronomen som kan förekomma i partikelfrasen är **aan** *jag/vi*, **aad** *du/ni*, **uu** *han/den/det*, **ay** *hon/den/det/de*, **aannu/aynu** *vi*, **aydin** *ni*, men däremot inte **la** *man*. Se § 77.

En viktig funktion hos tre av pariklarna som kan förekomma i partikelfrasen är att uttrycka fokus. Med fokus menas att ett ord eller en fras framhävs. På svenska gör man oftast detta genom att uttala sådana ord

med särskilt eftertryck. På somaliska gör man inte så, utan signalerar i stället med hjälp av de speciella fokuspartiklar **baa**, **ayaa** och **waxa(a)** vad man vill framhäva.

§ 131. Påståenden utan fokus

I ett påstående utan fokus ska partikeln **waa** finnas i partikelfrasen. Normalt finns också ett kort subjektspronomen. Partikelfrasen placeras direkt före verbfrasen.

Ardaydu **waa ay** akhrínayaan. *Eleverna läser.*

Om predikatet innehåller ett adjektiv som predikatsfyllnad används sällan något subjektspronomen, utan oftast bara **waa**.

Maroodígu **waa wéyn yahay**. *Elefanten är stor.*
(Maroodígu **waa uu** wéyn yahay.)

När predikatet helt saknar verb och bara innehåller en substantivfras som predikatsfyllnad kan man aldrig ha något subjektspronomen.

Sáhro **waa** macallimád. *Sahra är lärare.*

§ 132. Påståenden med fokus

I ett påstående med fokus på någon av substantivfraserna finns en av partiklarna **baa**, **ayaa** eller **waxaa** i partikelfrasen.

Om det inte är subjektet som är fokuserat ska det normalt finnas ett kort obetonat subjektspronomen i partikelfrasen.

Om den fokuserade substantivfrasen finns **FÖRE VERBFRASEN** används **baa** eller **ayaa** och partikelfrasen placeras direkt efter den fokuserade substantivfrasen. **Ayaa** och **baa** är synonyma och så gott som alltid fullt utbytbara mot varandra.

Rooti iyo caano **baa uu** rabaa. *Han vill ha bröd och mjölk.*

Cuntadu **xoog** **baa ay** inoo yeeshaa. *Maten genererar energi åt oss.*

Om den fokuserade substantivfrasen finns **SIST I SATSEN** används partikeln **wáxa/waxáa**⁷ och partikelfrasen placeras nära före verbfrasen.

Najma **waxa ay** leedahay buug. *Najma har en bok.*

(ordagrant: *Najma, saken hon har (är) en bok.*)

Waxa uu rabaa **rooti iyo caano**. *Han vill ha bröd och mjölk.*

(ordagrant: *Saken han vill ha (är) bröd och mjölk.*)

Fokuspartikeln **waxa** pekar många gånger på en hel bisats.

Cali wáxa uu rabaa **ín uu fuuló baaskíilka**. *Ali vill åka på cykeln.*

(ordagrant: *Ali saken han vill (är) att han rider cykeln.*)

§ 133. Fokuserat subjekt

När **SUBJEKTET** är fokuserat får det inte finnas något kort subjektspronomen i partikelfrasen. Predikatet i verbfrasen står dessutom i reducerad form. Se § 115.

Jämför: **Cali** **baa** akhrínaya. *Ali läser. Det är Ali som läser.*

Cali **waa uu** akhrínayaa. *Ali läser.*

Saaxíibkiis **baa** kú riixaya **baaskíilka**. *Hans vän skjuter på cykeln.*

Aníga **ayáa** raba. *Jag vill.*

Ett fokuserat subjekt kan även stå i slutet av meningen och fokuseras då med hjälp av fokuspartikeln **waxa**.

Baaskíilka **waxaa** kú riixaya **saaxíibkiis**. *Cykeln skjuter hans vän på.*

Daaqadáha **waxa** kú jira **muraayadó**. *I fönstren finns det glasrutor.*

Om subjektet är fokuserat och predikatsfyllnaden är ett adjektiv utelämnas den reducerade formen av verbet *är* i presens. Jämför:

⁷ Denna partikel har utvecklats ur ordet **wax sak**.

Dad badani⁸ **waxa ay** ku nool **yihiin magaalooyinka**.

Många människor bor i städer(na).

Dad badan **baa** ku nool **Ø magaalooyinka**.

Många människor bor i städer(na).

§ 134. Nekade påståenden

I ett negerat påståenden används partiklen **má inte** som alltid är betonad. Verbet står i konjunktiv. Se § 113. Kort subjektspronomen används ganska sällan.

(Anígu) má rabo. *Jag vill inte (det). / Det vill jag inte.*

Jfr. **(Anígu) wáa aan rabaa.** *Jag vill (det). / Det vill jag.*

§ 135. Frågeordsfrågor

Frågeord fokuseras vanligtvis med hjälp av en fokuspartikel.

Qóysku xaggee baa uu aaday ugu horreyntii?

Vart gick familjen allra först?

Om frasen med frågeordet är subjekt blir det inget subjektspronomen.

Ímmisa wiil ayáa fásalka kú jira?

Hur många pojkar finns det i klassen?

Ett par frågeord måste obligatoriskt dras ihop med fokuspartikeln.

maxáy vad? + baa/ayaa > maxáa vad?

ayó vem? + baa/ayaa > yáa vem?

Yaa ay siisay hooyo hilibkii? *Vem gav mamma köttet till?*

Maxaa ay u samaysay sidaas? *Varför gjorde hon så?*

⁸ Ändelsen **-i** är en subjektmarkör. Se § **XXX**.

Maxaa uu ahaa dharka cusub ee Faadumo loo iibiyay?

Vad/Vilka var de nya kläder som man köpt åt Fadumo?

Som alltid kan även subjektspronomenet dras samman med fokuspartikeln.

maxaáy + baa/ayaa + uu > muxúu vad ... han?

Faadumo iyo Xasan adeerkood muxuu siiyay? Vad gav Fadumo och Hassans farbror til dem? (= Vad fick Fadumo och Hassan av sin farbror?)

Om ett fouserat ord är subjekt får man förstås inget subjektspronomen och verbet används i reducerad form. Presens av **yahay** är utelämnas helt.

Maxaa dhíci doona? Vad kommer att hända?

Yaa rabá in uu falo haruurka? Vem vill så durrán?

Maxaa ká duwán Ø? Vad är annorlunda (än ...)?

Pronomenet **kee/tee** vilken? och substantiv som har den ändelsen räknas som fokuserade även om de inte följas av fokuspartikeln **baa** eller **ayaa**. Om ett sådant ord är subjekt i en sats får man alltså inget subjektspronomen och verbet används i reducerad form. Presens av **yahay** är utelämnas helt.

Kee dhээр Ø? Vilken är lång (längst)?

Kee gaabán Ø? Vilken är kort (kortast)?

§ 136. Frågeordsfrågor utan fokus

Mera sällan händer det att en fråga med ett frågeord inte har något fokus. Då används satspartikeln **waa** som ju annars mestadels används i påståenden.

Dhárka Xasan waa midabkeé? Vilken färg är (det på) Hassans kläder?

§ 137. Ja/nej-frågor

I en ja/nej-fråga används partikeln **ma**⁹ tillsammans med verbens vanliga former. Ibland används också ett kort subjektspronomen.

Satstypspartikeln **ma** betonas framför enkla (icke-progressiva) verbformer eftersom dessa verbformer inte har någon egen betoning.

Frågepartikeln **ma** betonas om den efterföljande verbfrasen inte har någon betoning, vilket bl.a. gäller verb i enkla tempus och objektspronomen.

Má i aragtaa? *Ser du mig?*

Adígu **má** tahay hooyáday? *Är du min mamma?*

Framför progressiva verbformer betonas dock inte partikeln eftersom dessa verbformer har en betoning.

Ex...

En mycket vanlig typ av fråga innehåller frågepartikeln **ma** + fokuspartikeln **baa**.

Kani **ma** Áxmed **baa**? *Är detta Ahmed?*

Tani **ma** Sáhraa? *Är detta Sáhra?*

Om man använder **ayáa** placeras **ma** efter substantivet som fokuseras och dras samman med **ayáa** till **míyaa**.

Maxamed **ma** macállin **baa**? = Maxamed macállin **míyaa**?

Är Mohamed lärare?

⁹ En liknande partikel finns i många språk, t.ex. finska (-ko/-kö), polska (*czy*), franska (*est-ce que*), persiska (*āyā*), ryska (*li*) och arabiska (*hal*), men det är inte i alla språk som användningen är obligatorisk. Den närmaste svenska motsvarigheten är *måntro*.

§ 138. Uppmaningar

Uppmaningar uttrycks med verbets imperativform. Satsen innehåller ingen partikelfras.

kortare Ex.

Sheeg magacyada laba ciidood oo Islaamku leeyahay.

Säg namnen på två helger som Islam har.

Qor laba waxtar oo kale oo uu dabku leeyahay.

Skriv två andra användningar som elden har.

§ 139. Sammanfattning av satspartiklarna

SATSTYP

- waa** markerar påstående & ibland frågeordsfråga
- má** markerar nekat påstående (med verb i konjunktiv)
- ma** markerar ja/nej-fråga
- Ø markerar uppmaning (med verb i imperativ)

FOKUS

- baa / ayáa** markerar fokus på direkt föregående substantivfras
- wáxa(a)** markerar att fokus ligger på en substantivfras i slutet av meningen efter predikats verbet
- eé** kan markera fokus på frågeord

§ 140. Substantivfraser

I somaliskan står huvudordet alltid först i en substantivfras. Sedan kommer en eller flera bestämningar. Adjektiv placeras alltså alltid efter det substantiv som de syftar på.

Substantivfrasens slut markeras ofta med en hög ton, men det är inte obligatoriskt. Många gånger uttalas alltså bara en riktigt tydlig hög ton per fras, medan övriga möjliga höga toner i frasen uttalas mindre tydligt.

bisádda yár eller **bisádda yar** *den lilla katten*

subáx wanaagsán! eller **subáx wanaagsan!** *god morgon!*

sheekó gaabán eller **sheekó gaaban** *en kort berättelse*

§ 141. Substantiv utan kontext

Om ett substantiv på **-o/-a/-e** används helt på egen hand utan någon bestämning och utan att ingå i en sats använder de flesta talare betoning på näst sista stavelsen. I andra fall betonas normalt den sista stavelsen.

magaálo *en stad*

magaaló wéyn *en stor stad*

báre *en lärare*

baré wanaagsan *en bra lärare*

§ 142. Subjektsändelser

I satser där subjektet inte är fokuserat ska subjektet markeras grammatiskt. Det sker genom ett ganska komplext system av betoning och de olika ändelserna **-u**, **-i**, **-aa**. Det är bara det allra sista ordet i hela substantivfrasen som påverkas.

a) Korta possessiva ändelser tar över betoningen från närmast föregående morfem.

Tani waa hooyáday. *Detta är min mamma.*
Hooyadaý waa macallimád. *Min mamma är lärare.*

b) Alla andra subjekt förlorar en eventuell betoning på det sista morfemet i subjektet.

Axmed wúu hurdaa. *Ahmed sover.*

c) I substantiv och pronomen (inklusive suffix) ersätts **-a** med **-u**.

Wíilku waa macállin. *Pojken är lärare.*
Mágacaygu waa Sahrá. *Mitt namn är Sahara.*
Wíilkaygu waa macállin. *Min son är lärare.*
Hooyáda reérku waa Cambará. *Modern i familjen är Cambara.*

d) I verb och i adjektivet **kasta** *varje* ersätts **-a/-o** med **-aa**

Sideé baa ay dádka sawirráda ká muuqdaa *ú isticmaalaan biyáha?*
Hur använder folket som syns på bilderna vattnet?

Jfr. utan kontext: **dádka sawirráda ká muuqdá**
folket som syns på bilderna

e) Adjektiv och pronomen (inklusive suffix) och relativa verb (**ah** *som är*, **leh** *som har*) som slutar på konsonant får suffixet **-i**. En eventuell betoning på det föregående morfemet försvinner enligt b) ovan.

Tani waa káb. *Det här är en sko.*
Kani waa bás. *Det här är en buss.*
Báskani waa wéyn yahay. *Den här bussen är stor.*
Bisádda yari wáxa ay raadínaysaa hooyádeed.

Den lilla katten letar efter sin mamma.

Sideé bay dádka tuulo-jóogga ahi *ú nadiifiyaan iláha biyáhooda?*
Hur håller folket som bor i byn vattenkällorna rena?

f) Även feminina obestämda substantiv som slutar på konsonant kan få ändelsen **-i**, i synnerhet i mera vårdad stil, men vid egennamn används denna ändelse mera sällan.

Maalín maalmáha ká mid ah ayáa bisadi gúrigedii ká tagtay.

En vacker dag begav sig en katt hemifrån.

Om subjekt i en mening däremot är fokuserat ska ett sådant subjekt inte ha någon subjektmarkering.

§ 143. Substantiv som attribut

a) På somaliska placeras ägaren efter det ägda föremålet eftersom ägaren är en bestämning, dvs. ett attribut. Det ägda föremålet står normalt i bestämd form. Hela frasens slut markeras gärna med en hög ton. Substantiv som inte har bestämd artikel flyttar då betoningen till den sista vokalpositionen.

dúgsiga Sahrá / dúgsiga Saha	<i>Sahras skola</i>
gúriga Axmé /gúriga Axmed	<i>Ahmeds hus</i>
baaskíilka Muusé / baaskíilka Muuse	<i>Muses cykel</i>

b) Kvinnonamn som inte slutar på **-o/-a** har ofta sin betoning på näst sista vokalpositionen. En sådan betoning förblir oförändrad oavsett frasens struktur.

dukáanka Máryan	<i>Maryans affär</i>
------------------------	----------------------

c) Om ägaren står i bestämd form flyttas inte heller betoningen, men ibland kan man höra en extra slutbetoning så att ägaren får två höga toner.

baabúurka macállinka ~ baabúurka macállinká *lärarens bil*

d) Även andra typer av fraser där ett substantiv fungerar som en bestämning till ett annat substantiv har liknande ordföljd. Båda substantiven brukar i de allra flesta fall stå i bestämd form.

khatárta jídká *faran med vägen, en. the danger of the road*

e) När det gäller att uttrycka ägare finns även en annan möjlighet, nämligen att först nämna ägaren och sedan nämna det ägda föremålet med lämplig possessiv ändelse.

Áxmed gúrigiisa *Ahmeds hus (eg. Ahmed, hans hus)*
eller **gúriga Axmed**

f) När det gäller relationer till närstående personer är det bara denna konstruktion med kort possessiv ändelse som är gångbar.

Sahrá hooyádeed *Sahras mamma*

§ 144. Räckor av substantiv

När det ena substantivet efter det andra fungerar som bestämning (attribut) till närmast föregående substantiv kan man få relativt långa kedjor av sådana substantiv.

ilaalínta nadaafádda iláha biyáha

the protection of the hygiene of the sources of the water

Många gånger kan det krävas en hel del tankemöda för att hitta en passande översättning till svenska av sådana längre faser i somaliskan.

§ 145. Attribut med **ah**

I somaliskan bildar man inte adjektiv i samma utsträckning som svenskan. I stället används ofta substantiv som kvalitativa bestämningar till andra substantiv. Den relation de har till varandra uttrycks då ofta med det reducerade verbet **ah** som är, eng. *being*, som utgör roten i formen **yahay**.

nín Soomaáli ah *en somalisk man, en somalier*

(ordagrant *en man som är somalier, a man being a Somali*)

naág Soomaalí ah *en somalisk kvinna, en somaliska*

(ordagrant *en kvinna som är somalier, a woman being a Somali*)

shaáti bulúug ah *en blå skjorta*

(ordagrant *en skjorta som är en blå sak*)

§ 146. Attribut med **leh**

Ett annat ganska vanligt sätt att skapa attribut utgörs av substantiv som kopplas till sitt huvudord med hjälp av det reducerade verbet **leh** som har (ofta bättre översatt som *med*).

surwáal mídabka dambáska leh *grå byxor, byxor med askfärg*

(ordagrant *byxor som har färgen hos askan*)

qadó hílib badán leh *en lunch med mycket kött*

(ordagrant *en lunch som har (innehåller) mycket kött*)

§ 147. Attribut med **badán**

Ett annat vanligt sätt att uttrycka egenskaper som attribut är konstruktionen SUBSTANTIV + SUBSTANTIV + ADJEKTIVET **badán** *mycket*.

baaskíil qurúx badan *en vacker/fin cykel, en. a beautiful bicycle*

(ordagrant *a bicycle of much beauty*)

Man kan kanske se en viss likhet mellan **beauti-ful** och **qurúx badan**.

§ 148. Överensstämmelse i bestämdhet

När ett substantiv används som attribut till ett annat substantiv med hjälp av den reducerade formerna **ah** *som är*, **leh** *som har* eller adjektivet **badán** *mycket*, måste båda substantiven i frasen vara antingen obestämda eller bestämda. Man kan alltså säga att de överensstämmer med avseende på bestämdhet.

maalínta Jimcáha ah (*på fredagen* (dvs. *på dagen som är fredagen*))

nín Soomaáli ah (*en somalisk man* (dvs. *en man som är somalier*))

nínka Soomaáliiga ah (*den somaliske mannen* (*mannen som är somaliern*))

§ 149. Fraser med antal

Eftersom siffrorna i somaliskan är substantiv fungerar de som huvudord i en fras som uttrycker antal. Det leder till att eventuella ändelser läggs till siffran, inte till det följande substantivet.

labádaas reer *de där två släkterna*

sáddexdayda buug *mina tre böcker*

§ 150. Antal vid substantiv utan plural

a) Substantiv brukar delas upp i räknebara (countable) och icke-räknebara (uncountable, dvs. sådana som inte kan sättas i pluralform). I de flesta språk kan siffror bara användas före räknebara substantiv. Även i somaliskan är det i princip på det sättet, men eftersom räkneorden i sig är substantiv som snarast betyder **lába** *två stycken*, **sáddex** *tre stycken*... så kan man faktiskt använda dem även framför icke-räknebara substantiv som betecknar grupper av tydligt urskiljbara föremål, t.ex. **nacnac** *karameller*, **carruur** *barn* eller **múus** *bananer*. Dock måste man i sådana fall lägga till **ah** *som är* efter det räknade begreppet.

toddobá nácnac ah *sju karameller (eg. sju stycken som är godis)*

sáddex carruúr ah *tre barn (eg. tre stycken som är barn)*

b) Detsamma gäller frågeordet **ímmisa** *hur många, hur mycket.*

ímmisa múus ah *hur många bananer (eg. hur många som är bananer)*

c) Många gånger skjuter man också in något substantiv som uttrycker en måttskategori mellan räkneordet och det icke-räknebara substantivet. Mycket vanligt är **xabbó** *frö, korn.*

sáddex xabbo oo múus ah *tre stycken bananer*

Då blir det också mer än ett attribut och konjunktionen **oo** måste skjutas in före det andra attributet. Se § 152.

§ 151. Mått vid ämnesnamn

När ett måttsord används framför ett ämnesnamn måste ämnesnamnet följas av den relativa verbformen **ah** *som är*, t.ex.

xabbád harúur ah *ett durrafrö, ett frö av durra*

§ 152. Flera attribut

Om man har två bestämmingar efter samma substantiv måste den andra föregås av en konjunktion, oftast **oo** *och, som*. Observera att siffrorna är substantiv som fungerar som huvudord i substantivfrasen.

labá gabdhood oo walaaló ah *två flickor som är syskon (dvs. två systrar)*

labá wiil oo walaaló ah *två pojkar som är syskon (dvs. två bröder)*

labá waxtar oo kale *två andra användningar/fördelar*

Om det andra attributet uttrycker en avgränsning som gör att man kan identifiera det aktuella föremålet bland andra liknande föremål, används i stället konjunktionen **ee**. Detta gäller i synnerhet för att uttrycka ägare eller tillhörighet.

dúgsiga hoose ee Shéekh Bashiir *Shejk Bashirs lågstadieskola*
macállinka af-Soomaáliga ee Xasan *Hassans lärare i somaliska*
dhárka dúgsiga ee Xasan *Hassans skolkläder*

Det gäller dock även andra typer av avgränsande attribut.

magacyada kala duwan ee qaybaha jirkeenna
olika namn på våra kroppsdelar

Alltså inte vilka namn som helst, utan just den typ av namn som betecknar kroppsdelar.

§ 153. Relativ bisats som attribut

En relativ bisats som upplevs som nödvändig för att man ska kunna identifiera det föremål som åsyftas inleds med konjunktionen **ee**.

Maxáa uu ahaa dhárka cusub ee Faadumó loó iibiyay?
Vad/Vilka var de nya kläder som man köpt åt Fadumo?

Utan den understrukna bisatsen skulle det vara omöjligt att identifiera vilka kläder det handlar om i en familj där samtliga barn fått nya kläder. Alltså är bisatsen nödvändig för förståelsen i den kontexten.

En bisats som inte på samma sätt upplevs som nödvändig behöver inte inledas med någon konjunktion alls, men om en sådan bisats inte står som första bestämning närmast substantivet som är huvudord (dubelt understuket) så måste man som vanligt skjuta in konjunktionen **oo** och.

Shéeg magacyáda labá ciidood oo Isláamku léeyahay.
Säg namnen på två helger som Islam har.

Qór labá waxtar oo kale oo uu dábku léeyahay.

Skriv två andra användningar som elden har.

I en kontext där läraren redan har berättat om nyttan med eld så är bisatsen inte nödvändig för att man ska veta vad man ska skriva om.

§ 154. Adjektiv efter **-kii/-tii**

Efter substantiv med den demonstrativa ändelsen **-kii/-tii** (som uttrycker något som förväntas vara bekant sedan tidigare) måste adjektiv följas av de reducerade preteritumformerna **ahaa** (m. & p.) resp. **ahayd** (f.) *som var*. Dessa verbformer måste alltid dras samman med det föregående adjektivet till **-aa** resp. **-ayd**. Verbets rot **ah-** faller alltså bort.

wíilkiisii yaraa

hans son/pojke som var liten (du vet)

gabádhiisii weynayd

hans dotter/flicka som var stor (du vet)

Naturligtvis blir det i de allra flesta fall mera idiomatiskt att bara översätta med *hans lilla son* resp. *hans stora dotter*.

digaagaddii yarayd

den (där) lilla hönan

rootigii fiicnaa

det (där) bra (goda) brödet

§ 155. Adverbial

Många substantivfraser fungerar som satsens adverbial. Det gör de i "samarbete" med en preposition som finns i verbfrasen.

Prepositionerna står alltid i verbfrasen, och därifrån syftar de på en av substantivfraserna i satsen.

Wáxa aan ≡ **biyáha** ≡ **ká helnaa** ≡ **MEELÓ** BADAN.

Vi får vatten från MÅNGA PLATSER. / Vi hittar vatten på MÅNGA PLATSER.

Wáxa aynu ≡ **guryáha** ≡ **kú cunnaa** ≡ **CUNTÓ** KALA DUWAN.

I hemmen äter vi OLIKA MATRÄTTER.

Många gånger uttalas bara en riktigt tydlig hög ton per fras, medan övriga tänkbara höga toner i frasen uttalas mindre tydligt.

§ 156. Partikeln **-ba**

Partikeln **-ba** har en förstärkande betydelse. Den mest idiomatiska översättningen kan variera en hel del. I jakade påståenden kan den motsvara svenskans *också, alla, varje*, t.ex.

"Ma rabno," ayey saddexduba ku jawaabeen.

*"Det vill vi inte," svarade henne **alla** tre.*

§ 157. Klockslag och datum

Siffror i klockslag och datum uttrycks med den demonstrativ ändelsen **-kii/-tii** om man syftar på nuet eller på förfluten tid.

Waa immisadii? *Hur mycket är den (klockan)?*

Waa shantii. *Den är fem.*

Waa kowdii iyo badhkii. *Den är halv två.*

Om man syftar på framtid används bara vanlig bestämd artikel.

Exempel

§ 158. Verbfrasen

Verbfrasen utgör satsens predikat. Förutom det personböjda verbet kan ett eller flera av följande ord ingå i verbfrasen:

1. det obestämda subjektspronomenet **la** *man*;
2. ett av objektspronomenen **i** *mig*, **ku** *dig*, **na**, **ina** *oss*, **idin** *er*, **is** *sig*;
3. prepositionen **ú** *till, på* (ett sätt);
4. prepositionen **kú** *i/på, med* (ett verktyg);
5. prepositionen **ká** *från, av, om*;
6. prepositionen **lá** *(tillsammans) med*;
7. negationen **má** *inte*;
8. en av riktningspartiklarna **soo** *hit (dit)*, **sii** *bort*;
9. en av distributionspartiklarna **kala** *isär*, **wada** *ihop*;
10. en av positionspartiklarna **ag** *nära*, **dhex** *mellan*, **dul** *ovan*, **hoos** *under*, **kor** *ovan...*;
11. ett verb i infinitiv;
12. ett personböjt verb.

Ordföljden inom verbfrasen följer uppräkningsordningen ovan och är helt fast.

Morfemen 1–7 dras alltid samman till ett ord. I dessa sammandragningar inträffar vissa ljudförändringar. Se § ##.

Riktningspartiklarna har en mycket konkret grundbetydelse, men i många fall kan de också användas med en mera abstrakt betydelse.

§ 159. Kongruens med subjektet

Satsens subjektspronomen och personböjda verb överensstämmer till formen i de allra flesta fall med subjekts substantivets grammatiska form. I vissa fall finns dock en motsättning mellan subjektets grammatiska form och dess betydelse. Det vanligaste fallet är kollektiva substantiv som är

grammatiskt singulara, men har en "plural" betydelse. Verbet och subjektspronomenet, som alltid står i samma form, kan då användas i antingen singular eller plural.

Carruurtu waxa ay aadayaan guriga adeerkood.

Barnen går hem till sin farbror.

Vidare finns fall då ordets grammatisk genus och biologiska kön inte överensstämmer, t.ex. **xaas** (m.) *hustru*, **sac** (m.) *ko*. Då det handlar om en människa tar det biologiska könet över, men då det handlar om djur tillämpas det grammatiska genuset.

Xáaskiisu wáxa ay karínaysay cunto. *Hans hustru höll på att laga mat.*

Sacu wuxuu ka mid yahay xayawaanka naasleyda ah.

Kon är hör till däggdjuren.

§ 160. Verb med två objekt

Några få somaliska verb tar två objekt helt utan någon preposition.

Hooyadu deriska ayaa ay siinaysaa hilib. *Mamman ger grannen kött.*

Hooyo wax ma ku weydiisay? *Frågade mamma dig något?*

Maxamed carruurta waxa uu siinayaa lacag.

Mahamed ger barnen pengar.

§ 161. Satser utan verb, men med satspartikel

I somaliskan, precis som t.ex. arabiskan och ryskan, används inte något verb motsvarande svenskans *är* mellan två substantiv eller substantivfraser som utgör subjekt respektive predikatsfyllnad.

Sahro waa macallimad.

Sahra är lärare.

Cumar waa arday wanaagsan.

Omar är en bra elev.

§ 162. Predikatsfyllnad vid jämförelse

Vid jämförelse av två föremål används på svenska ofta ordet *som*. Somaliskan har inte denna typ av grammatiskt funktionsord, utan använder i stället substantivet **sida** *sättet*.

Gurigiinnu ma yahay **sida Rooble gurigooda?**

*Är ert hus (likadant) **som** Robles hus?*

*(Ert hus måntro är (på samma) **sättet** (som) Roble deras hus?)*

*Is your hose **the way** Roble's house (is)?*

§ 163. Prepositioner

Somaliskan har inte prepositioner på samma sätt som svenskan. Svenskan har många prepositioner och de placeras framför det substantiv eller den substantivfras som de syftar på.

I somaliskan finns det bara fyra riktiga prepositioner. De uttrycker fyra väldigt grundläggande betydelser. I somaliskan placeras dessa fyra prepositioner före det verb eller adjektiv som i sin tur syftar på substantivfrasen. Det är inte så konstigt om man betänker att prepositionen binder samman två andra ord och sätter dem i en viss relation till varandra. Att prepositionen placeras framför det ena ordet (substantivet) i svenskan är egentligen inte mera "naturligt" än att den placeras framför det andra ordet (verbet) i somaliskan.

Ibland kan man faktiskt göra något liknande på svenska.

Jag pekade **på** problemet. = Jag **på**pekade problemet.

De tog **ifrån** generalen alla privilegier.

= De **från**tog generalen alla privilegier.

De somaliska prepositionerna står alltid i verbfrasen, och därifrån syftar de på någon av nominalfraserna i satsen.

Wáxa aan ≡ **biyáha** ≡ **ká helnaa** ≡ **MEELÓ** BADAN.

Vi får vatten från MÅNGA PLATSER. / Vi hittar vatten på MÅNGA PLATSER.

Wáxa aynu ≡ **guryáha** ≡ **kú cunnaa** ≡ **CUNTÓ** KALA DUWAN.

I hemmen äter vi OLIKA MATRÄTTER.

Adígu ≡ **KUWEE** baa aad ≡ **cuntádan** ≡ **soó cuntay?**

VILKA av de här rätterna har du ätit?

I praktiskt taget alla språk som har prepositioner så är bruket av prepositioner delvis oförutsägbart. Vissa huvudord (främst verb och adjektiv) kräver helt enkelt en viss preposition, utan att det finns någon helt logisk förklaring. Det är alltså viktigt att lära in prepositioner tillsammans med respektive verb eller adjektiv.

§ 164. Prepositionen **ú**

Prepositionen **u** översätts oftast med *till, för, åt*.

a) Mål för förflyttning

Den uttrycker målet för en förflyttning.

Xaawo halkee bay u socotaa? *Vart är Hawo på väg?*

b) Mottagare

Den används även mera abstrakt för den person som tar emot eller får något.

Kalluunka waxa ay u shiilaysaa qoyskooda.

Hon grillar fisken åt sin familj.

c) Syfte

Biyaha waxa aynu u isticmaalnaa cabbitaan.

Vi använder vatten som (till) dryck.

d) Sätt

Preposition **ú** används tillsammans med substantivet **si** *sätt* för att bilda sättsadverbial och motsvarar då svenskans *på* (*ett ... sätt*).

Sidee bay dadka tuulo-joogga ahi u nadiifiyaan ilaha biyahooda?

På vilket sätt håller byborna sin vattenkällor rena?

Biyaha waxa aynu u isticmaalnaa siyaabo kala duwan.

Vatten använder vi på olika sätt.

Si fiican isugu garaac iskujirkaas. *Vispa ihop smeten ordentligt.*

(eg. Sätt fint hop-på-i slå smet-den-där. [isku garaacaa = vispar ihop])

Ibland används i stället **hab** *sätt, metod, ordning*.

U dhig weerooyinkan habka ay isugu xigaan.

Placera de här meningarna i den ordning de hänger samman

I vissa sättsadverbial används prepositionen **ú** utan **si(da)** eller **hab(ka)**.

Laba-labo u shaqeeya. *Arbeta två och två.*

U baxa dibedda, ka dibna u ciyaara kooxo kala duwan.

Gå ut och lek sedan i olika grupper.

e) Vid vissa adjektiv

Wáxa aynu ú baahán nahay cuntó.

Vi är i behov av mat. = Vi behöver mat.

§ 165. Prepositionen **ku**

Prepositionen **ku** översätts ofta med *i* eller *på*.

OBS! Somaliskan har också ett objektspronomen **ku** *dig*.

a) Position, befintlighet.

Den mest grundläggande betydelsen är befintlighet på en plats eller i en lokal.

Teneggan subag baa ku jira. *I den här burken finns det smör.*

b) Redskap, verktyg.

Mera abstrakt kan den uttrycka ett redskap som man använder för att utföra en handling. Den översätts då oftast som *med*.

Erayadan far fiican ku qor. *Skriv de här orden med god handstil.*

c) Vid vissa verb.

Shan shilin waxay ku iibsatay liin.

För fem shilling köpte hon en citrusfrukt.

Wuxuu ku yiri xaaskiisa, "..." *Han sa till sin fru: – ...*

Waxay ku tiri, "Ma kartid." *Hon sa till honom: – Det kan du inte.*

d) Vid vissa adjektiv.

Booqo ilaha biyaha ee ku dhow dugsigaaga.

Besök de från din skola närbelägna vattenkällorna.

= ... de vattenkällor som finns nära din skola.

§ 166. Prepositionen **ká**

OBS! Somaliskan också har det demonstrativa pronomenet **ka** *detta*.

Prepositionen **ká** översätts oftast med *från, ur, av*.

a) Avlägsnande

Prepositionen **ká** uttrycker förflyttning bort från en plats, ett föremål eller en person.

Webi Shabeelle **meeshee** buu **ka** yimaadaa?

Från vilken plats kommer floden Shabeelle?

Guuleed **dugsiga** waxa uu **ka** yimaadaa laba iyo tobanka iyo barka.

Guled kommer från skolan klockan halv ett.

I somaliskan upplever man, precis som i många andra språk, att olika mera abstrakta händelser och handlingar (t.ex. *köper, hittar, syns*) medför en förflyttning (av varan, saken, bilden), medan vi i svenskan ofta har en mera statisk föreställning om sådana situationer.

Waxa aan biyaha **ká** helnaa **meelo badan**.

Vi hittar vatten på många ställen.

Magacow cuntada kala duwan ee **sawirka ka** muuqata.

Nämn de olika (slag av) mat som syns på bilden.

Badda ayaa uu kalluun **ka** dabanayaa. Han fàgar fisk **i** havet.

Dugsiga maxay **ka** barataa? Vad **lär** du dig **i** skolan?

b) Material

Prepositionen **ká** kan även syfta på det material som något är gjort av och motsvarar då svenskans *av*.

Markaa **burkii** ayey **ka** samaysay rooti. Då gjorde hon bröd **av mjölet**.

c) Ämne, tema

Prepositionen **ká** kan vidare syfta på det ämne som diskuteras och motsvarar då svenskans *om*.

Ka hadal sawirrada. *Prata om bilderna.*

Hodan waxa ay wax ka qortay xeebta. *Hodan skrev något om kusten.*

d) Jämförelse

Prepositionen **ká** kan också syfta på det föremål som man jämför med och motsvarar då svenskans *än*.

Soddon waa ay ka yar tahay konton. *Trettio är mindre än femtio.*

Faadumo waa ka dheer tahay Caasho. *Faduma är längre än Asha.*

e) Den används även vid vissa specifika verb.

Ka jawaab su'aalahan. *Svara på de här frågorna.*

Waxa uu ka shaqeeyaa dukaankiisa yar. *Han arbetar i sin lilla affär.*

§ 167. Prepositionen **lá**

OBS! Somaliskan också har det obestämda subjektspronomenet **la** *man*.

Sällskap

Prepositionen **lá** är inte "rumslig", utan uttrycker sällskap och översätts nästan alltid som (*tillsammans*) *med*.

Waxa uu la socdaa saaxiibkiis. *Han går tillsammans med sin vän.*

Sahra waxay la ciyaaraysaa Farxiya. *Sahra leker med Farhiya.*

§ 168. Platsadverbial utan preposition

Vissa somaliska rörelseverb, bl.a. **aadaa** går, **tagaa** ger sig av, **yimaaddaa** kommer, tar ett platsadverbial utan någon preposition.

Carruurtu waxa ay aadayaan guriga adeerkood.

Barnen går till sin farbrors hus. = Barnen går hem till sin farbror.

Diinkii waxa uu yimid gurigiisa.

Sköldpaddan kom till sitt hus. = Sköldpaddan kom hem.

Diinka iyo xaaskiisu waxay tageen guriga Maroodiga.

Sköldpaddan och hans hustru gick till Elefantens hus.

Kaalay bannaanka. Kom till den öppna ytan. = Kom ut.

Daanyeerkii iyo bisaddii waxa ay yimaadeen biyihii dushooda.

Apan och katten kom till vattnets yta.

= Apan och katten kom fram till vattnenbrynet.

§ 169. Riktningsspartiklar

Partikeln **soó** uttrycker en rörelse mot den plats/position där subjektet i satsen befinner sig.

Laakiin dhulkii ayaa uu ka soo bixin waayey.

Men han misslyckades att få ut den till sig ur MARKEN.

dvs. Men han lyckades inte få upp den ur JORDEN.

Denna rörelse är inte alltid konkret. Den kan även ha en syftning på tid och andra företeelser som på ett abstrakt plan kan uppfattas komma emot oss, t.ex. i uttrycket **soó socdá kommande, följande**.

Ku qor erayada soo socda buuggaaga layliga.

Skriv de följande orden i ditt skrivhäfte.

§ 170. Positionspartiklar

Ett litet grupp substantiv fungerar också som partiklar framför verb.

dul *yta, ovensida* **dul taallaa** *ligger ovanpå*

§ 171. Preposition med positionspartikel

En positionspartikel kan också läggas till en preposition för att precisera prepositionens syftning.

Digaagaddii iyaduna waxa ay iska dhex aragtay biyihii.

*(Hönan hon också såg sig **mitten från vattnet.**)*

*Hönan, hon såg också sig själv **nere i vattnet.***

Kombinationen **ka dul** motsvarar oftast svenskans *över* som uttryck för förflyttning förbi ett "hinder".

Waan ka dul boodi karaa. *Jag kan hoppa över den.*

Igama dul boodi kartid. *Du kan inte hoppa över mig.*

§ 172. Komplexa "prepositionsfraser"

Den svenska prepositionsfrasen *nära Göteborg* kan även uttryckas som den mera komplexa prepositionsfrasen *i närheten av Göteborg*. Den exakta rumsrelationen uttrycks med den allmänna prepositionen *i* och substantivet *närhet*. På samma sätt hittar man i engelskan **in front of** *framför*, **on top of** *ovanpå*. Denna typ av komplexa fraser är helt dominerande i somaliskan.

Motsvarigheten till de flesta svenska prepositioner uttrycks genom en kombination av en av de fyra enkla prepositionerna och ett substantiv som anger det exakta förhållandet. Detta substantiv får en possessiv ändelse: mask.sg. **-kiisa/-tiisa**, fem.sg. **-keeda/-teeda** eller pl. **-kooda/-tooda**.

Vilken ändelse det blir beror på genus och numerus hos det substantiv som hela den komplexa "prepositionsfrasen" syftar på.

Ku sawir bisad kursiga hoostiisa.

(eg. *I rita katt stolen dess undersida*.) Rita en katt *under* stolen.

Saýnab qoýskoodu wáxa uu kú nóol yahay bádda ágteeda.

Saynabs familj bor *i närheten av havet* = nära havet.

Waxa aan ku arkaa biyaha dhexdooda digaagad.

Jag ser en höna *i mitten av vattnet* = nere i vattnet.

§ 173. Frasen **ká mid ah**

För att uttrycka motsvarigheten till den svenska prepositionen *av* då den anger ett urval ur en grupp används frasen **ká mid ah** som är en *av*.

Qor saddex ka mid ah ilaha biyaha.

Skriv tre *av* vattenkällorna. (eg. tre *som är en av* vattenkällorna.)

maalín maalmáha ká mid ah en dag *som är en av* dagarna

en dag *av* dagarna = en *av* dagarna = en vacker dag (i sagor o dyl.)

Denna konstruktion är nödvändig då de somaliskan prepositionerna inte kan sammanbinda två substantiv. Ett verb måste alltid finnas med.

§ 174. Preposition före verbalsubstantiv

Ett viktigt undantag mot principen att prepositioner inet står framför substantiv rör verbalsubstantiv, främst de på **-id**, **-n**, eller **-asho**.

ka ilaalinta wasakhda jirka

skyddande av kroppen mot smuts

§ 175. Objektspronomen + preposition

Det är inte alltid som ett objektspronomen och en efterföljande preposition hör ihop betydelsemässigt även om de skrivs som ett ord. Prepositionen kan lika gärna syfta på en substantivfras någon annanstans i meningen.

Digaagaddii waxa ay iska dhex aragtay biyihii.

(Hönan, du vet, såg sig mitten från vattnet.)

Hönan såg sig själv nere i vattnet.

Isku qallaji shukumaan nadiif ah. *Torka dig med den ren handduk.*

§ 176. Negationen má

Negationen **má** placeras direkt efter eventuella objektspronomen och prepositioner och dras samman med dem till ett ord.

Igamá dul boodi kartid. (< i + ka + ma) *Du kan inte hoppa över mig.*

§ 177. Bisatser

Somaliskan använder väldigt få underordnande konjunktioner för att inleda bisatser. I stället bildas de flesta typer av bisatser med hjälp av ett substantiv som i sin tur följs av en relativ bisats. Samma sak förekommer ibland i engelskan.

Sue noticed Mary the moment (*that*) she entered the room.

Sue momentarily noticed Mary when she entered the room.

Substantivfrasen *the moment* har alltså kommit att fylla ungefär samma funktion som konjunktion *when* tillsammans med ett adverbial.

§ 178. Att-satser

Den enda vanligt förekommande underordnande konjunktionen i somaliskan är *ín att*. Bisatser som inleds med konjunktionen *ín att* fungerar ofta som objekt till ett verb i en huvudsats.

Verbet i *ín*-bisatser står i konjunktiv.

Vissa hjälpverb som följs av infinitiv i svenskan motsvaras på somaliska av verb som följs av en att-sats.

Cali wáxa uu rabaa ín uu fuuló baaskíilka.

(ordagrant: *Ali saken han vill (är) att han rider cykeln.*)

Ali vill åka på cykeln.

§ 179. Indirekta frågor med **in**

I svenskan inleds indirekta ja/nej-frågor som regel med *om*. I somaliskan används vanligtvis **in att**.

Waxay weydiisay bisaddii iyo ridii in ay burka ka sameeyaan canjeero ama rooti.

Hon frågade katten och geten om de skulle göra tunnbröd eller franskbröd av mjölet.

§ 180. Frasen **waa in**

Frasen **waa in** motsvarar svenskans *bör, måste*. I denna konstruktion kan **in att** följas av såväl vanligt presens som av konjunktiv.

Waa in aynu ilaalinnaa nadaafadda ilaha biyaheenna.

Waa in aynu ilaalinno nadaafadda ilaha biyaheenna.

Vi måste skydda / värna renheten i våra vattenkällor.

§ 181. Relativa bisatser

Svenska relativa bisatser börjar gärna med något av de relativa pronomenen *vilken, vilket* eller *som*.

Brevet som jag fick var öppnat.

Men vi kan också utelämna det relativa *som*.

Brevet jag fick var öppnat. Såg du filmen jag rekommenderade?

På somaliska är det alltid på det senare sättet. Somaliskan har inget relativt pronomen.

Waa maxay shaqada ay Aamina samaynaysaa?

(ordagrant: *Vad är arbetet hon Amina gör?*)

Vad är det för arbete som Amina utför?

Det vanliga är att ett subjektspronomen inleder bisatsen, men det är inte obligatoriskt. Pronomenet kan även stå före verbfrasen eller utelämnas.

Waa maxay shaqada Aamina ay samaynaysaa?

Waa maxay shaqada Aamina samaynaysaa?

Man kan känna igen en bisats på att den inte innehåller någon satspartikel. Bara huvudsatser innehåller en satspartikel.

Waa maxay shaqada ay Aamina samaynaysaa?

Waa immisa tirada buugaagta ay haystaan Cali iyo Caasha?

(ordagrant: *Hur mycket är antalet böcker de har Ali och Asha?*)

Hur stort är antalet böcker som Ali och Asha har?

§ 182. Verbets form i bisatser

Om bisatsen har sitt eget subjekt står verbet i konjunktiv. Dessutom finns oftast ett kort subjektspronomen först i bisatsen.

U sheeg macallinkaaga waxa aad sawirka ku aragtid.

(ordagrant: *För berätta din lärare saken du bilden på ser.*)

Berätta för din lärare vad du ser på bilden.

Waxa ay tagtay meel ay biyo ku jiraan.

(ordagrant: *Hon gick en plats det vatten i finns.*)

Hon gick till en plats där det fanns vatten.

Sheeg waxyaabaha aad ka baqatid.

(ordagrant: *Berätta sakerna du av skräms.*)

Berätta vilka saker du är rädd för.

Fiiri sida ay u samaynayso.

(ordagrant: *Betrakta sättet hon på gör.*)

Titta hur hon gör.

U sheeg fasalka waxa aad biyaha u isticmaasho gurigiinna.

Berätta för klassen vad du använder vatten till hemma hos er.

Sawirradani waxa ay ina tusayaan meelaha aynu biyaha ka helno.

De här bilderna visar oss de platser som vi hittar vatten på.

När ett ord i huvudsatsen, dvs. bisatsens korrelat, samtidigt utgör subjekt i bisatsen står bisatsens verb i reducerad form.

Xayawaanka biyaha ku jira... *Djuren som finns i vattnet...*

erayada soo socda... *orden som följer, följande ord...*

layliyo naqtiin ah... *övningar som är repetition, repetitionsövningar...*

§ 183. Relativ bisats med **ee**

Om den relativa bisatsen inte utgör det allra första attributet till ett substantiv används konjunktionen **ee** framför bisatsen om den hjälper till att avgränsa och identifiera det som huvudordet i korrelatet syftar på.

Booqo ilaha biyaha ee ku dhow dugsigaaga.

Besök de vattenkällor som finns nära din skola.

Magacow cuntada kala duwan ee sawirka ka muuqata.

Nämn de olika maträtter som syns på bilden.

Det handlar alltså inte om vilka *källor* och *rätter* som helst, utan bara den avgränsade uppsättning av *källor* och *rätter* som *finns nära skolan* resp. *syns på bilden*.

§ 184. Relativ bisats med oo

a) Om den relativa bisatsen inte hjälper till att avgränsa och identifiera det som huvudordet i korrelatet syftar på, utan snarare fungerar som en allmän beskrivning av huvudordet används konjunktionen **oo**.

Magacow saddex cunto oo kale oo aad ku cunto guriga.

Nämn tre andra maträtter som du äter hemma.

b) En speciell typ av relativ bisats bygger på ett långt personligt pronomen som följs av konjunktionen **oo**. Sådana bisatser används i olika adverbiala funktioner, främst som motsvarighet till svenska temporala bisatser.

Iskujirkaas saliid dabka la saar iyaga oo qaab samaysan.

(ordagrant: Deg-den-där olja elden med placera den och form gjord.)

Placera degen med olja på värmen då den är formad.

§ 185. Relativ bisats i subjektfras

I relativa bisatser ska verbens slutvokal **-a/-o** enligt reglerna för det somaliska standardspråket bytas ut mot den långa vokalen **-aa** då verbet i bisatsen utgör det sista ordet i en subjektfras. Subjektfrasen är understruken i exemplen.

Waa maxay dharka aad dugsiga u xidhataa?

Vad / Vilka är kläderna som du tar på dig till skolan?

Waa maxay dharka aad ciyaaraha u xidhataa?

Vad / Vilka är kläderna som du tar på dig för lekarna / för att leka?

Användningen av denna subjektmarkör är inte så väl förankrad i det talade vardagsspråket och glöms därför många gånger bort även i skrift.

§ 186. Relativ bisats i rubriker

Somaliska rubriker och bildtexter är ofta uppbyggda som ett substantiv följt av en relativ bisats med ett verb i reducerad form.

Xayawaanka biyaha ku jira

Djuren som finns i vattnet / Djuren i vattnet

Även på svenska innehåller motsvarande rubriker och bildtexter ibland en relativ sats, men oftast nöjer vi oss med ett substantiv följt av en preposition och ett substantiv. Eftersom prepositioner inte kan stå framför substantiv på somaliskan krävs ett verb och somaliskans struktur blir därför vanligtvis en relativ bisats.

§ 187. Temporala bisatser

Komplettera!

§ 188. Taxis

Tidsförhållandet mellan handlingen i huvudsatsen och handlingen i bisatsen kallas inom språkvetenskapen för TAXIS.

Progressiv konjunktiv i en temporal bisats innebär att handlingarna i huvudsatsen och bisatsen är samtidigt. På svenska används oftast presens i den motsvarande bisatsen.

Exempel

Enkel konjunktiv i en temporal bisats innebär att handlingen i bisatsen avslutas innan handlingen i huvudsatsen påbörjas. På svenska används ofta perfekt i den motsvarande svenska bisatsen.

Markii uu casar tukado carruurtu waxa ay akhrinayaan Qur'aanka.

*När han bett (*ber) eftermiddagsbönen läser barnen Koranen.*

Markii uu casar tukanayo carruurtu waxa ay akhrinayaan Qur'aanka.

När han ber eftermiddagsbönen läser barnen Koranen.

Många gånger fungerar både presens och perfekt i svenskan om tidsrelationen ändå tydligt framgår av sammanhanget.

Carruurtu marka ay masaajidka ka soo noqdaan waxa ay cunayaan buskud iyo xalwo.

När barnen kommer/kommit tillbaka från moskén äter de kakor och helva.

Markii Qur'aanka akhriskiisu uu dhammaado carruurtu waxa ay aadayaan guriga adeerkood.

När Koranläsningen tar/tagit slut går barnen hem till sin farbror.

§ 189. Final bisatser

Final bisats inleds med ordet **si sätt** och inuti den finala bisatsen brukar man också hitta prepositionen **u** som ju är typisk för sättsadverbial, t.ex.

Isticmaal erayadan si aad ugu buuxiso meelaha bannaan.

(ordagrant: Använd orden-de-här ett sätt du på-med (dem) fyller platserna tomma.)

Använd de här orden så att du fyller de tomma platserna med dem.

dvs. Använd de här orden för att fylla luckorna.

Som framgår av den sista översättningen kan man på svenska många gånger förkorta bisatsen om subjektet i huvudsatsen och bisatsen är detsamma. Någon sådan förkortning är inte möjlig på somaliska.

§ 190. Sida som bisatsinledare

En vanlig typ av bisats beskriver det sätt som handlingen i huvudsatsen utförs på. Sådana bisatser har substantivet **sida sättet** som bisatsinledare och innehåller dessutom prepositionen **ú** i bistsens verbfras.

Fasalkan 2aad waxa aad ku baran doontaa **sida jirka loo nadiifiyo.**

(ordagrant: *Denna klass 2:a saken du lära kommer **sättet** kroppen man-på rengör.*)

*Här i andra klass kommer du att lära dig **hur** man håller kroppen ren.*

Tusi fasalka **sida loo qoro shaqal dheer.**

(ordagrant: *Visa klassen **sättet** man-på skriver vokal lång.*)

*Visa klassen **hur** man skriver en lång vokal.*

Denna typ av bisats motsvaras på svenska oftast av en indirekt fråga som inleds med ordet *hur*.

§ 191. Waxa som bisatsinledare

Waxa är inte alltid en fokuspartikel. Ibland används detta substantiv som motsvarighet till svenskans bisatsinledande *vad*.

U sheeg fasalka **waxa aad biyaha u isticmaasho gurigiinna.**

(ordagrant: *För berätta klassen **saken** du vattnet till använder hem-ert.*)

*Berätta för klassen **vad** du använder vatten till hemma hos er.*

§ 192. Direkt anföring som objekt

En direkt anföring kan fungera som objekt till ett verb i en överordnad sats. I sådana fall är det mycket vanligt att huvudsatsen innehåller fokuspartikeln **waxa** som pekar framåt på hela den underordnade satsen.

Jiirkii **waxa uu yiri, “**Anigu ma rabo.**”** *Musen sa: – Jag vill inte.*

§ 193. Samordning

Somaliskan har fler samordande än underordnande konjunktioner.

a) Det finns i somaliskan flera olika ord som motsvarar den svenska konjunktionen *och*. Vilket ord som ska användas beror på vilken funktion konjunktionen fyller.

Mellan substantiv och substantivfraser används **iyo** *och*.

Safiya iyo Cali *Safiya och Ali*

lix iyo toban *sexton*

Rooti iyo caano baa uu rabaa. *Han vill ha bröd och mjölk.*

Mellan verb används **oo** *och*.

Akhri oo sawir! *Läs och rita!*

Aniga ayaa shaqeeyay oo cunaya.

Jag är den som har gjort jobbet och ska äta.

Mellan adjektiv används **oo** *och*.

Waa isbitaal weyn oo wanaagsan. *Det är ett stort och bra sjukhus.*

Qor qoraal gaaban oo ku saabsan qoyskaaga.

Skriv en kort text om din familj.

Mellan satser används **-na** *och*.

Maroodigani waa weyn yahay, maroodiganina waa yar yahay.

Den här elefanten är liten och den här elefanten är stor.

Fasalku waa weyn yahay, ardayduna waa badan yihiin.

Klassrummet är stort och eleverna är många.

Magacaygu waa Xasan. Adigana magacaa?

Mitt namn är Hassan. Och du, vad är ditt namn?

b) I somaliskan finns två konjunktioner motsvarande svenskans *eller*.

I påståenden används **ama** *eller*.

Ex.

I frågor används **mise** *eller*.

Ma magaalo baa aad ku dhalatay mise miyi?

Är du född i stan eller på landet?

§ 194. Samordning med **ee**

Konjunktionen **ee** används mellan två huvudsatser för att ange att det föreligger ett samband mellan satserna, ofta ett slags orsak och naturlig följd. Ofta används konjunktionen *så* på motsvarande sätt i svenskan.

Digaagad ayaa biyaha ku dhex jirta ee waa in aad noo soo gurmataa.

Det finns en höna nere i vattnet så du måste komma och hjälpa oss.

§ 195. Samordning med **waayo**

Konjunktionen **waayo** *eftersom, därför att* binder samman två huvudsatser. Alltså ska det finnas en satspartikel i varje sats.

Waxa uu xidhan yahay dhar fudud waayo waa xilli kulul.

Han är klädd i lätta kläder eftersom det är en varm årstid.